

Univerzita Karlova v Praze, Fakulta humanitních studií

Kateřina Majerová

Bakalářská práce

**Cesta za snem : Lifestyloví migranti
v Bulharsku**

**Vedoucí práce : PhDr. Dana Bittnerová, CSc.
Praha 2014**

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Dále prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu. Souhlasím se zveřejněním práce v elektronické podobě.

V Praze dne 18.06.2014

Kateřina Majerová

Ráda bych poděkovala všem, bez nichž by tato práce nemohla vzniknout: především svým blízkým, kteří mi byli oporou, a aktérům, kteří mi otevřeli své domovy a umožnili nahlédnout do svého světa. Největší dík patří doktorce Daně Bittnerové za její čas, podnětné nápady a cenné rady.

Obsah:

Úvod	1
Teoretické ukotvení práce	
Postmoderní a postmateriální společnost	2
Orientalismus	3
Masmédia a sociální konstruování reality	4
Transnacionální migrace	5
Koncept transnacionální migrace	5
Ekonomické praktiky migrantů	7
Migrantské sítě	8
Lifestylová migrace	9
Lifestylová migrace jako odpověď na postmoderní svět	10
Ruralita jako protipól postmodernity	13
Briti v emigraci	15
Metodologická část	
Výzkumný problém, výzkumné otázky	19
Výzkumná strategie	20
Výběr vzorku a lokalit	20
Techniky sběru dat	21
Analytické postupy	22
Hodnocení kvality výzkumu	23
Etické otázky společenskovedního výzkumu	24

Prezentace a interpretace dat	
Hlavní hrdinové	25
Interpretace dat	35
Život v Británii	35
Bulharsko jako nový domov	36
Vztah k britským a bulharským produktům	39
Migrantské sítě	41
Dopad výdělečných strategií v rámci sítě	42
Dřívější versus současný život a plány do budoucna	46
Překážky v cestě za sny	46
Ekologická opatření	47
Obraz pro publikum	48
Závěry	57
Seznam literatury	59
Příloha 1: Profily aktérů na dobrovolnickém portálu	62

Úvod

Tématem bakalářské práce je životní styl britských migrantů žijících v Bulharsku. Práce se založena na terénním výzkumu v domácnostech aktérů, který jsem prováděla od května do července minulého roku.

K tématu jsem se dostala skrze zájem o dobrovolnictví. Chtěla jsem navštívit lidi, kteří se věnují ekologickému hospodaření a stavitelství, využívají obnovitelné zdroje, věnují se řemeslům. Při hledání vhodných domácností prostřednictvím dobrovolnického portálu jsem si všimla, že v oblastech bulharského venkova žije velké množství britských imigrantů. Dobrovolnický zájem se rozšířil o zájem výzkumnický: kdo jsou tyto lidé, co je do oblasti přivedlo, jakým způsobem žili dříve a jak žijí nyní?

Autorky jako Benson, O'Reilly (2009) nebo Wildová (2007, 2012), které tento fenomén zkoumaly ve Francii a Španělsku, ho označují jako lifestylovou migraci. Do velké míry z nich vycházím a přejímám koncept lifestylové migrace, ale všímám si zároveň, že aspekty lifestylové migrace úzce souvisí s ekonomicky motivovanou transnacionální migrací, jak ji popisuje například Gardner (1993). Za zastřešující koncept práce považuji koncept postmoderní společnosti, která formuje životní strategie postmoderního člověka. Lifestylové migranty chápu jako lidi, kteří se rozhodli postmoderní společnosti vzdorovat a hledají alternativy k dominantnímu životnímu stylu.

Zda je možné žít mimo struktury globální společnosti, jakých podob může alternativa nabývat a co k tomu aktéry vedlo, je náplní následujících stránek.

Teoretické ukotvení práce

Porozumět životnímu stylu britských migrantů na bulharském venkově lze v mnoha kontextech. Můžeme se na ně dívat jako na domácnosti, neformální skupiny, vesničany, novousedlíky, muže a ženy, reprezentanty svých věkových kategorií atd. Na všech těchto charakteristikách mohou zakládat své identity, své situování v sociální realitě. Na základě těchto identifikací je mi můžeme vztáhnout k sociální realitě, v níž žijí. Přesto jedno téma se jeví být dominantní, a to nejen s ohledem na antropologický výzkum, ale také s ohledem na samotná vytvořená data. Přestože cílem bylo hledat jiné aspekty jejich pobytu v Bulharsku, jako společné se ukázala pro moje aktéry zkušenost migrace. V kontextu koncepcí se tedy na ně můžeme dívat jako na transnacionální migranty, kteří se rozhodli k lifestylové migraci.

Postmoderní¹ a postmateriální společnost

Migraci, stejně jako jakékoliv jiné současné společenskovední téma, je nutné chápat v kontextech proměny naší společnosti. Změny, označované jako přechod k postmodernitě mají vliv na naše každodenní jednání, formují naše životy a podílí se na utváření identity. V globalizované společnosti se v souvislosti s přechodem od modernity k postmodernitě mluví o nahrazení hodnot materiálních hodnotami postmateriálními. Podle Ingleharta je tento posun způsoben dlouhým obdobím nadbytku, materiálního blahobytu, který zažívají ekonomicky rozvinuté společnosti (Librová 2004).

Změnami, kterými společnost prochází, se zabývá velké množství autorů. Giddens (1998) mluví o úplném časoprostorovém vyvázání, kdy došlo k vytržení sociálních vztahů z místních kontextů. Existuje prostor bez osobního vztahu, prostorové jednotky jsou zaměnitelné. Odlišná je i role tradice. V dnešní době musí být přezkoumána rozumem, vědou, jen tak může obstát. Na druhou stranu rozum ztrácí svou legitimitu, vědění je neustále revidováno a přezkoumáváno. Pro Giddense je současná společnost společností nejistoty a rizika.

J. Baudrillard (Harrington 2006) mluví o rozkladu moderního člověka. Kapitalistická konzumní společnost rozvrátila systém významů i sociální vztahy. Žijeme ve světě, jehož obraz je utvářen médii, dochází k deformaci skutečnosti.

---

¹ Uvedení autoři s tímto pojmem polemizují. Většinou dochází k závěru, že současná společnost stále splňuje charakteristiky společnosti moderní, zároveň však upozorňují na řadu změn, kterými prochází. Přesto jsem se rozhodla používat termíny „postmoderní“, „postmateriální“, protože sleduji právě proměnu životních podmínek, která s těmito změnami souvisí.

Z. Bauman (2002) poukazuje na estetizaci ekonomického života. Naše etická svoboda a autonomie je ohrožována svobodou konzumu. Při snaze osvobodit se jsme nahradili starý systém novým, který je však mnohem rigidnější. Inovace ve výrobě mění i sociální vztahy ve společnosti, Bauman tento stav označuje jako tekutou modernitu.

Také U. Beck (2004) si všímá rozkladu tradičních institucí a tlaku na mobilitu, který s sebou nutně přináší zhoršení kvality mezilidských vztahů. O postmoderní společnosti mluví jako o rizikové, lidé ztratily jistoty garantované tradicí.

Postmoderní člověk, konfrontovaný s protichůdnými stanovisky expertů je neustále tlačěn k tomu, aby se jako konzument sám rozhodoval, vybíral správné možnosti a přijal z ně odpovědnost. Změnit běh věcí ale není v jeho silách, snaží se rizikům uniknout nebo je alespoň oddálit. Jednou z cest může být produkce vlastní potravy, která pro jedince znamená možnost ovlivňovat běh věcí, mít celý proces pod kontrolou a vidět výsledky práce (Gibas 2013).

J. Habermas (Harrington 2006) popisuje, jak systém stále více proniká do přirozeného světa. Sociální vztahy jsou vymezeny legislativou, dochází ke komodifikaci.

Harrington (2006) vnímá modernizaci jako proces transformace, obnovy, osvobození se od minulosti, což jsou výrazy, kterými je popisována i lifestylová migrace.

Orientalismus

Ačkoliv je současná společnost globalizovaná, celý svět je propojen a Evropa ruší hranice mezi státy, v kulturní rovině přetrvává hranice vytyčená železnou oponou. Vítězství západu, liberální demokracie a volného trhu a zároveň zavržení kultury, morálky a veškerých aspektů komunistického režimu způsobilo, že země Východního bloku se ocitly v pozici jakési kolonie, osídlené primitivními, nevzdělanými a zaostalými lidmi, kterou je třeba dobýt, kulturně se jí zmocnit a obyvatelstvo vzdělat. Ti, kteří se stihli v novém systému nejrychleji zorientovat (často právě bývalí komunističtí lídři), se stali novými elitami, kteří zavrhli starý režim a s ním i všechny, kdo se nedokázali adaptovat (Buchowski 2006).

Orientalismus podle Buchowského slouží k ospravedlnění politických praktik, ekonomické diskriminace prostřednictvím uvalování sankcí a možná i vykořisťování zemí a jejich obyvatel. Poukazuje na paralelu s osvícenským myšlením a chování vůči koloniím s tím, že *„tentokrát můžeme najít primitiva před našimi dveřmi. Jinakost, která byla dříve vysvětlována geografickou vzdáleností, se nyní přesunula na naše chudé, sociálně vyloučené bratry²“*. Bývalí zaměstnanci státních zemědělských družstev, dělníci a další skupiny obyvatel jsou chápáni jako pasivní objekty,

---

2 Buchowski (2006), str. 15

které není možné přetavit, jsou odsouzen k tomu, aby vymřeli a nahradili je ti, kdo se v novém systému orientují, protože nejsou zatíženi „sovětským duchem“.

Masmédia a sociální konstruování reality

Sociální realita dnešního člověka je utvářena médii, komunikuje o sobě – jde o jednu z forem prezentace postmoderního člověka. Vzhledem k tomu, že část analýzy se bude zabývat webovými prezentacemi aktérů, dovoluji si ještě několik poznámek o realitě masmédií. N. Luhman (2014) píše, že reálný svět neexistuje, proto není možné referovat realitě. Masmédia se o to však snaží, dělají to na základě určité selekce, přičemž v nás snaží vyvolávat nutnost inovace: masmédia produkují problémy, které vyžadují řešení. Z nich se pak reprodukuje témata a ty jsou následně přetransformována v informace. Podle Luhmana (2014) ale nelze tvrdit, že masmédia realitu zkreslují. Takové tvrzení implicitně říká, že někdo jiný skutečnou realitu zná.

J.B. Thomsson (2004) se mimo jiné zabývá rolí médií při budování identity jedince. Tvrdí, že v současné době se člověk při budování identity snaží spoléhat stále více na vlastní zdroje. Nestále však na něj působí mediovaný symbolický materiál, média proměňují a obohacují proces utváření sebepojetí. Média nás seznamují s jevy, jež se odehrávají mimo naše okolí. Vytváří tím nový typ důvěrnosti, který je odlišný od komunikace tváří v tvář, autor ji označuje jako nreciproční důvěrnost, která je rozprostřená v čase a prostoru.

Beseda (2007) popisuje stejný jev jako „*zprostředkovanou kvaziinterakci, což je taková forma komunikace při níž je sdělení vysíláno k neurčitému souboru potencionálních příjemců, má monologický charakter. Kontexty vysílatele a příjemců jsou od sebe oddělené a tato interakce může probíhat skrze různé časoprostory*“³

Podle Comana se lze na média dívat jako na symbolické systémy uvažování o světě, které přetvářejí okolní svět v kulturní konstrukty. Během tohoto procesu je argumentační racionalita nahrazena symbolickou (Beseda 2007).

Teorie sociální konstrukce reality Petera Bergera a Thomase Luckmanna stojí na třech pilířích : Lidé vytvářejí společnost. Lidé si vytvářejí představy o okolním světě, zároveň však ihned zapominají, že jsou to jejich představy a vnímají je jako skutečné. Člověk je produkt společnosti. Z toho vyplývá, že my jakožto individua nejsme jen tím, za koho se považujeme, ale také za koho nás mají ti druzí (Beseda 2007).

---

3 Beseda (2007), str. 24

Transnacionální migrace

Migrace v postmoderní společnosti může mít velmi rozdílnou podobu i motivace. Díky rozvoji technologií je dostupná prakticky všem, mobilita se stala téměř povinností. Migrovat je moderní- zkušenost s pobytem v zahraničí je brána jako součást dobrého životního stylu, naopak nemigrovat je přízemní a může znamenat hendikep při hledání zaměstnání. M. Maffesoli mluví o migration drive, což je jakási vnitřní síla, která nás nutí být neustále v pohybu - měnit místo pobytu, partnery, zaměstnání. Touhu po změně máme každý v sobě, jen v různé míře (Wildová 2007).

Schiller (1995) definuje transnacionální migranty jako lidi, jejichž každodenní život překračuje hranice národního státu a jejichž identita je formována tím, že se vztahují k více národním státům. Nelze je označit za rezidenty, neboť se v nové zemi usadí a začlení se do ekonomických a politických struktur země, jejich každodenní život je spojen s místem, kam přijeli. Na druhou stranu udržují kontakty, vytváří nové instituce, sepisují smlouvy a intervnují do věcí v zemi původu. Transnacionální migraci označuje za proces, ve kterém migranti vytváří a udržují rozmanité sociální vazby, které spojují zemi jejich současného pobytu se zemí původu, přičemž způsob vztahování se k oběma zemím se neustále mění.

Migranti v historii propojovali vzdálené oblasti světa a usnadňovali kulturní výměnu, aniž by svým pohybem a vazbami narušovali strukturu společnosti. Vzhledem i četnosti a intenzitě vazeb, s jakými se setkáváme dnes, mohou transnacionální praktiky migrantů měnit hodnotový a každodenní sociální život celých oblastí. Řada badatelů se shoduje na tom, že světová hospodářská a vojenská politika ohrožuje národní státy. Rovněž transnacionální migranti svým pohybem vyvolávají otázky, které míří k problematice občanství a soudržnosti hostitelské společnosti, neboť jejich praktiky mají rozsáhlé dopady v obou zemích (Vertovec 2004).

Koncept transnacionální migrace

Koncept transnacionální migrace bere v potaz proměny našeho světa - světový kapitalismus a procesy globalizace. Současný ekonomický systém nutí migranty stěhovat se do center světového kapitalismu, zároveň jim neumožňuje v těchto oblastech spokojeně žít. Migranti se podle Schiller (1995) uchylují k transnacionálnímu životu z těchto důvodů : změny v akumulaci kapitálu vedly ke zhoršení sociálních a ekonomických podmínek ve vysílacích i přijímajících zemích, aniž by bylo vytvořeno bezpečné místo, kde by se migranti mohli usadit. Ke špatným životním podmínkám přistěhovalců a jejich potomků dále přispívá rasismus, se kterým se setkávají v Evropě i v Americe.

Roli hrají i programy „budování národa“, které probíhají v hostitelské zemi i zemi původu, a které vedou migranty k politické loajalitě k zemi, se kterou udržují sociální vazby. K udržování a posilování vztahů se vzdálenými oblastmi přispěl významně rozvoj technologií – létání, mobilní telefony a internet umožňují každodenní kontakt s domovskou zemí. Technologie však podle Schiller (1995) neslouží k vytváření nových vazeb, spíše ulehčují udržování těch stávajících.

Výzkumy ukazují, že i po migraci jsou domovská a hostitelská země nazírány jako dvě odlišné entity. Odlišné vnímání zemí odkazuje na sociální a ekonomické rozdíly mezi nimi. Ekonomicky vyspělejší země je spojována s blahobytem, bezpečím a šťastným životem, který ta slabší nemůže zajistit. Tyto představy můžeme spatřovat při výměně věcí mezi zeměmi – určité komodity jsou spjaty s jednou nebo druhou zemí a přemísťují se společně s lidmi, často v podobě dárků (Gardner 1993). Například výzkum Gardner (1993) v bangladéšské vesnici ukazuje, jaké významy přisuzují Bangladéšané vesnici, v níž se narodili, a Londýnu, kam velká část obyvatel migruje. Domov je spojován s úrodností a posvátností. Potraviny vyprodukované „doma“ mají zcela jiný význam, než obyčejné potraviny a migranti se jimi zásobují, když zemi opouští. Věří, že konzumací těchto potravin do nich přechází duchovní síla domova. Tyto dvě představy o síle hostitelské země a spiritualitě domova jsou neustále vyvažovány. Migrace není tedy jen pohyb lidí, ale i věcí, myšlenek a představ. Při nákupu, spotřebě nebo výměně je s předměty zacházeno způsobem, který demonstruje přináležitost ke dvěma zemím (Vertovec 2004).

Odvozování sociálního statusu migrantů se odvíjí od technologické vyspělosti zemí, kam odejdou. Technologicky vyspělejší země znamená vyšší sociální status. Pozitivní obraz života v emigraci je budován zejména těmi, kteří se vrátili zpět domů. Jejich nová identita v domovské komunitě se odvíjí podle toho, jaké si vybuovali postavení v „zemi moci“. Stávají se novou elitou, ke které se chce každý připojit. Vymanit se z chudoby je možné jen prostřednictvím migrace. Vesnice je rozdělena na ty úspěšné, tedy rodiny migrantů, a ty chudé. Tato představa dále ovlivňuje chování lidí. Další a další vesničané jsou stimulováni k migraci.. Prodají veškerý majetek, zadluží se, aby vůbec mohli odjet. Toto riskantní chování potvrzuje představu, že stačí k úspěchu stačí jen odjet. Sen o migraci se stal formou úniku pro ty, kteří by se rádi vymanili z nekonečného koloběhu dřiny a nejistoty. Migrantů sází vše na jednu kartu, pokud neuspějí, nemohou se vrátit domů. (Gardner 1993).

Vnímání migrantů domovskou a hostitelskou společností je zcela odlišné. Důvodem jsou rozdíly v socioekonomických podmínkách obou zemí. Uvádím opět příklad výzkumu bangladéšských migrantů v Londýně. Gardner (1993) poukazuje na představy o „tady“ a „tam“ (desh x bidesh), které jsou konstruovány těmi, co nikdy neopustili bangladéšský venkov, a to, že se značně liší od žité reality migrantů. Zatímco v Londýně, kam míří velká část migrantů, živoří na dně britské společnosti, doma jsou považováni za úspěšné. Pro chudého bezzemka v Bangladéši je

každý, kdo žije v Londýně, úspěšný. Důvodem je rozdílná životní úroveň obou zemí. Aktéři žijící na bangladéšském venkově, z nichž někteří jsou poměrně movití, se měli sklon odvolávat na chudobu Bangladéše. Tvrdí, že v jejich zemi se nedá vydělávat, šanci mají jen ti, co emigrují. Británie je těmi, co nikdy neopustili domovskou vesnici, líčena jak země plná hojnosti a bezpečí, kde je všechno čisté a krásné, kde neexistují problémy ani chudoba.

Bangladéšané nekriticky obdivují politickou a ekonomickou sílu západních zemí. Co však zcela odsuzují, je západní životní styl, který považují za amorální. Mluví o alkoholismu, sexuální nevázanosti, rozvodech a nefunkčnosti rodiny. Bangladéšané tedy chtějí participovat na britských ekonomických aktivitách, ale nechtějí sdílet britskou kulturu.

Vliv lifestyleových migrantů je analogický. Není důležité, která země je vysílající a která přijímající, klíčový je technologický rozdíl mezi zeměmi, neboť vždy dochází k přelivu technologií, vědění, kultury, životního stylu, hodnot atd. ze zemí technologicky rozvinutějších do těch zaostávajících.

Ekonomické praktiky migrantů

Jedním ze způsobů obživy v hostitelské zemi mimo námezdní práce může být samostatné podnikání, které je často orientováno na potřeby samotných migrantů. Nám známým příkladem je prodej speciálních produktů, které jsou v zemi původu migrantů nezbytné nebo alespoň běžné, ale v hostitelské zemi nejsou dostupné. Angel (Brettel 2000) vnímá zajišťování produktů či služeb dalším migrantům jako jeden ze způsobů, jímž si migranti upravují a zlepšují nové prostředí, nezávisle na majoritní společnosti. Zřizovatelé těchto podniků slouží jako zprostředkovatelé mezi kulturou a prostředím majority a migranty, čímž zároveň přispívají k izolaci svých klientů od majoritní společnosti.

Remittance

Migranti záhy po usazení začínají posílat část svého výdělku do země původu, mluvíme zde o remitencích. Zpočátku malé částky se později mění v pravidelné obnosy, jejichž transakce vytváří prostor pro další podnikání, orientované na migranty. Kumulativní charakter těchto transakcí se snaží využít vlády zemí, z nichž migranti pocházejí. Usilují o to, aby své výdělky investovali v zemi původu, podporovali tamější ekonomiku a firmy, čímž jim umožňují expandovat do zahraničí. Firmy míří zejména do oblastí vysoké koncentrace migrantů- krajanů, kteří pak poptávají jejich služby. Remittance mají i další důsledky. V hostitelské zemi představují konkurenty pro místní obyvatele na trhu práce, v zemi původu uměle vyvolávají touhu spotřebovat, zejména dovozové

zboží, zvyšují cenu půdy, domů i potravin, prohlubují nerovnosti mezi lidmi a vyvolávají závist u těch, kterým žádné remitence nejsou zasílány⁴. Celkově přispívají k závislému postavení domovské země na zahraničním kapitálu (Vertovec). Vliv lifestylových migrantů na hostitelskou zemi je analogický. Do méně rozvinutých zemí přináší kulturu, technologie, životní styl a standardy zemí západní Evropy.

Migrantské sítě

Skutečnost, že dochází k nápadné koncentraci migrantů v určitých oblastech objasňuje teorie migrantských sítí (networks). Tato teorie říká, že již etablované migrantské komunity zjednodušují příchod dalších jedinců do dané oblasti. Migrant sice směřuje primárně tam, kde má šanci získat práci. To, že má někde příbuzné nebo přátele je však dalším významným faktorem, podle kterého se rozhoduje. Sítě nově příchozímu pomáhají zajistit základní podmínky – práci, bydlení, vyřízení dokladů, velký význam má i socializační a emocionální funkce sítí. Massey (Brettel 2000) tvrdí, že migrantské sítě se udržují samy. Příchod každého dalšího migranta znamená vytvoření nové struktury, která dále umožňuje fungování tohoto jedince v rámci komunity. Každý příchozí migrant snižuje rizika a náklady spojená s migrací, a tím stimuluje další migraci, zejména členů rodiny a přátel. Síť a domácnost zprostředkovávají jedinci spojení s vnějším světem. Proto nám teorie zaměřené na výzkum sociálních vazeb umožňují nám lépe porozumět chování migranta, než teorie založené na racionální volbě individua. Teorie sítí přisuzuje migrantovi aktivní roli, avšak bere v potaz i socioekonomické podmínky, které migraci formují. (Brettel 2000).

Schiller (1995) uvádí, že veškeré komunity, ve kterých prováděla výzkumy, byly propojeny sítěmi transnacionálních vztahů. Tyto komunity se nespokojují s pořádáním vzpomínkových akcí, naplněných steskem po domově, ale aktivně se zemí původu spolupracují. Tyto organizační aktivity umožňují vytvářet a zhodnocovat sociální a politický kapitál na obou stranách.

Spolu s teorií transnacionalismu vstupuje do hry i koncept „imagined community” a „border cultures”. Koncept imagined community B. Anderson⁵ označuje takovou společnost, kdy pocit sounáležitosti není a nemůže být budován na základě každodenních interakcí mezi členy. Podle Anderson je typickým příkladem národ- jde o sociálně konstruovanou skupinu lidí, která je představována těmi, jež se cítí být její součástí. V rámci mého výzkumu jsou příkladem imagined

---

⁴ Rodiny migrantů demonstrují úspěch svých členů. Stavějí si okázalé domy, které jsou nákladně zdobené a vybavené v západoevropském stylu. Mají moderní koupelny, jsou plné elektroniky, ačkoliv v oblastech často není zavedena voda ani elektřina (Gardner 1993).

⁵ http://en.wikipedia.org/wiki/Imagined_communities

community britští migranti. Ačkoliv se navzájem stýkají jen minimálně nebo vůbec, sblíží je skutečnost, že do jisté míry sdílejí stejný dosud.

Pojem hraniční kultura znamená, že se jedinci pohybují ve více sociálních polích, mají kompetence více kultur. V každodenním jednání si podle kontextu vybírají ty vzorce, které potřebují.

Lifestylová migrace

Transnacionální migrace, o které jsem pojednávala dosud, byla motivována ekonomicky, šlo o migraci za prací. Lidé z civilizačně méně vyspělých států migrují do těch vyspělejších v domnění, že vyšší výdělků jim umožní žít lepší život zpět doma. V druhé polovině 20. století se setkáváme s migrací, která jde v opačném směru, z ekonomicky rozvinutějších oblastí do méně rozvinutých. Pohodlí a luxus života ve městě se pro někoho stal již nesnesitelný, neboť s sebou přináší také hluk, stres, znečištění a ztrátu životního poslání. Někteří lidé hledají únik ve volnočasových aktivitách a víkendových pobytech v přírodě (u nás je díky éře socialismu rozvinutý fenomén druhého bydlení), jiní v drogách a alkoholu. Další skupina se odhodlala k radikální změně, která jim umožní žít podle jejich představ. Migrace za prostým, skromným způsobem života se stala cestou, jak je naplnit (Wildová 2007).

V kontextu Evropy šlo obvykle o migraci ze západu na východ, ze severu na jih, z měst na venkov. Zejména Britové, Holanďané, Němci směřovali do zapomenutých oblastí u středomořského pobřeží - do Španělska, Chorvatska, na Maltu, Sicílii. Díky přílivu kapitálu tyto oblasti zbohatly, staly se prestižními destinacemi a dnes jsou pro většinu migrantů již finančně nedostupné. Migranti, kteří byli v době příchodu movitější než místní obyvatelé a měli při výběru nemovitostí a pozemků volnou ruku, jsou dnes naopak těmi chudými. Zároveň došlo k devastaci tamější přírody. Další migranti proto směřují hlouběji do vnitrozemí či do podhorských oblastí či objevují zcela nové země (Wildová 2007).

Lidé migrovali a migrují za lepší kvalitou života, v literatuře je označována jako migrace lifestylová. Koncept lifestylové migrace ji definuje jako trvalou nebo sezónní prostorovou migraci relativně bohatých osob libovolného věku do oblastí, které jim z různých důvodů umožňují žít kvalitnější život (Benson, O'Reilly 2009).

Autorky (Benson, O'Reilly 2009) chápou lifestylovou migraci vždy jako útěk od něčeho nebo k něčemu. Migranti mohou utíkat před západní společností, konzumerismem, materialismem, neustálým strachem o ekonomické zajištění, traumatickým zážitkem nebo osaměním v důchodu.

Nebo mohou odcházet za možností odpočinku, sebenaplnění, objevení sebe sama či nového začátku.

Pro tento druh migrace je klíčové, že předpokládá změnu životního stylu, většinou radikálního charakteru.(Bartoš 2011). Z českých autorů se touto tematikou zabývá Bartoš, který mluví o amenitní⁶ migraci. Aktéři Bartošova výzkumu tvořili poměrně heterogenní vzorek, vykazovali různé socioekonomické charakteristiky, motivace a důvody pro migraci, žili různým životním stylem. Některá zjištění však převládala. Nové bydliště si vybírali zejména podle atraktivity lokality ve smyslu kvality životního prostředí, vztahu ke krajině apod., naopak kvalita prostředí sociálního pro ně nebyla důležitá. Tomu odpovídá i nízká míra integrace v nové lokalitě. S místem nejsou v drtivé většině spjaty ani jejich ekonomické aktivity. K sociálním interakcím dochází spíše s jinými amenitními migranty, zároveň se však izolují od místní komunity.

Odlišný vztah k lokálnímu společenství mají „pestří a zelení“, které zkoumala Librová (1994) na počátku 90.let. Aktéři jejího výzkumu nikdy neprošli materiálním blahobytem západních kapitalistických zemí, přesto deklarovali postmaterialistické hodnoty prezentované prostřednictvím Eizensbergových kategorií novodobého luxusu. Pestré a zelené charakterizuje nízký objem výroby a spotřeby, kterého je dosahováno prostřednictvím dobrovolné skromnosti, výběrové náročnosti a samozásobitelských praktik. Participují na lokálním dění, jsou integrováni v lokálním společenství. Librová (1994) zdůrazňuje, že omezování se v konzumaci, odříkání si materiálních požitků je vedlejším, nezamýšleným efektem jejich životního projektu.

Lifestylová migrace jak odpověď na postmoderní svět

Amenitní migraci mohou aktéři považovat za východisko z ekologické krize, se kterou je postmoderní člověk konfrontován. Otázku ekologické krize řeší i Librová (2003). Její příčinu hledá v samých biologických základech člověka a západní křesťanské kultuře. Uvádí například, že stále setrváváme ve stadiu lovce a sběrače, tzn. že se orientujeme na poměrně úzký a omezený okruh lidí, prostor i čas. Díky schopnosti učení si přizpůsobujeme okolí svým potřebám, jde nám o prospěch našeho druhu, myslíme lineárně, jsme stále nespokojeni s tím, kdo jsme a co máme.

Prožíváme-li kognitivní disonanci (nesoulad mezi naším jednáním a vnějšími informacemi), zaujíme dvě strategie. Pokud se jedná o drobnosti, jsme ochotni změnit naše chování. Pokud by se však jednalo o změny většího rozsahu, informace raději vytěsníme. Oba strategie můžeme sledovat v přístupu k ekologickým opatřením. Malých změn (například třídění odpadu) se dosahuje

---

⁶ V případě Bartošova výzkumu nešlo jen o ekologicky příznivý způsob života spojený s nižší spotřebou. Důvodem migrovat mohl být například vztah ke krajině či kulturní nebo přírodní zajímavosti určité oblasti.

poměrně snadno, zatímco k těm radikálním (například změně spotřebních vzorců) se odhodlá jen málokdo⁷. Librová (2003) však upozorňuje, že drobné změny k odvrácení ekologické krize nestačí.

Z kulturních vzorců pak označuje za největší viníky, a zároveň překážky pro řešení, naši antropocentričnost, neofilii a zálibu v rychlosti. Myšlenka, že příroda je nástrojem pro realizaci lidských cílů vznikla již v antice. Dále ji posílilo osvícenství, které věřilo ve všemocnost vědy a techniky, objevila se idea trvalého pokroku, což společně se zálibou v rychlosti a nových věcech vyvolává trvalý růst lidských potřeb. Nekontrolovatelný růst (zejména mechanizovaná a surovinově a technologicky náročná výroba) však způsobuje energetickou nerovnováhu - vznikají energetické přebytky, které způsobují ekologickou krizi. Dochází k entropii, kdy je vyšší energie rozkládána na nižší. Tento proces můžeme podle Librové (2003) zpomalit ochranou přírody a aktivitami, které nás odvádí od konzumu.

Dalším jevem moderní společnosti je nutková potřeba cestovat. Jako bychom byli neustále nespokojeni s místem, odkud pocházíme. Rozsáhlé oblasti byly poškozeny masovou turistikou, byla zničena místní příroda i kultura. Oproti tomu se objevuje alternativa tzv. měkkého turismu, který je založen na znovuoobjevení blízkého, zřeknutí se výhod civilizace ve prospěch přírody a místních obyvatel.

Rozvoj techniky vyplnil touhu našich předků osvobodit se od tvrdé práce v zemědělství. Jsme však natolik odtrženi od přírody, že nemáme nejmenší ponětí o původu a historii naší potravy. Nyní zjišťujeme, že jsme se ocitli v pasti, a řada lidí se k zemědělství navrácí. Podobný průběh má trend nestálého zjednodušování domácích příprav jídla, který vedl až k úpadku kultury stolování (Librová 2003).

Kulturní alternativa

V historii vždy existovala určitá opozice vůči dominantní kultuře. Z našeho prostředí můžeme uvést mnišství nebo poustevnictví. V 70. letech minulého století se objevuje trend, který Poland Inglehart (Librová 1994) označuje jako tichou revoluci. Jde o pozvolnou změnu materiálních hodnot a potřeb lidí na nemateriální, mluví se o postmateriální společnosti. Taková společnost vyznává jiné hodnoty, Eizensberg je formuloval prostřednictvím kategorií novodobého luxusu. Jsou to : čas, prostor, pozornost (možnost vnímat jen to, co chceme), klid, příroda, bezpečnost. Inglehartův koncept však předpokládá, že pro zřeknutí se blahobytu - ve snaze dosáhnout nových kvalit- je nutné nejdříve prožít fázi nadbytku. Librová k tomu dodává, že klíčem k ekologickému luxusu je skromnost, schopnost sebeomezení a orientace na nemateriální hodnoty. Cestou k ekologickému luxusu je ekologicky příznivé chování, kdy snižujeme naši ekologickou

---

⁷ Těm, kdo se rozhodli zcela změnit životní styl a žít mimo koloběh výroby a spotřeby, se Librová věnuje ve zbytku knihy

stopu -neplýtvání, využívání biofilních technologií, recyklace materiálů.. Jde především o celkové snížení objemu výroby a spotřeby. ⁸Librová (2003) stejně jako Inglehart tvrdí, že pro šíření postmateriálních hodnot je nezbytné zajistit základní materiální potřeby. Otázkou však zůstává, kde leží laťka nasycení.

Řada lidí sní o simplifikaci současného života. Jako cestu vidí návrat k tradičnímu životnímu stylu, který vidí v idealizované podobě. Librová (2003) však upozorňuje na fakt, že dřívější vztah člověka k přírodě se odehrával v rovině existenční nutnosti. Dřívější skromnost nebyla dobrovolná, ale vynucená okolnostmi. Dále tvrdí, že chceme-li žít ekologicky příznivý život, potřebujeme speciální vzdělání. Vztahy člověka a přírody jsou natolik složité, že se nelze řídit jen intuicí, jak tvrdí například ekofeminismus⁹.

Zvláštní pozornost bych chtěla věnovat ekologii času, neboť tato kategorie se v mém výzkumu objevovala nejčastěji. Uspěchanost dnešní doby je předmětem kritiky. Nejvíce se mluví o sociálních a psychických následcích pro člověka. Jaké jsou následky pro další organismy, pro planetu? V současném světě je důležitější výkon a množství, než význam věcí. Objevují se stále nové technologie, která mají šetřit náš čas, mají však fatální následky pro jiné organismy- například turbosekačky likvidující kromě trávy i živé organismy, které v ní žijí; používání vysokokalorického krmiva, hormonů a umělého osvětlení ve velkochovech atd. Věci se již nestačí opotřebit fyzicky, dříve jsou opotřebeny morálně, jsou zastaralé a máme je nahradit jinými. Jako opozice se objevuje nový trend – pomalá znalost, která se má čas ptát „proč“? Jsou upřednostňovány takové činnosti a věci, které jsou reflektovaně spojeny s časem, ty se pak stávají základem ekologického luxusu. Typickým příkladem je zahrádkářství.

Librová (2003) na druhou stranu varuje před přílišnou rigidností (například úplné odstranění technologií, striktní samozásobitelství), kterou se vyznačují některé ekologické komunity. Úplné odmítnutí veškerých civilizačních vymožeností znamená, že nezbyvá čas na nic jiného, než obživu.

---

8 Librová (2003) kritizuje tzv. holandské doktory, kteří sice splňují myšlenku výběrové náročnosti a skromnosti, ale na druhou stranu vydělávají velké množství peněz, které druhotně roztáčí kola výroby

9 Tvrzení Librové (2003) je v rozporu s praktikami našich předků, kteří se řídili tradovanou zkušeností. Ekofeminismus zase spoléhá na náš vnitřní cit, který ví, jak se máme k přírodě chovat.

Ruralita jako protipól postmodernity

V kontextu postmoderní doby považuji životní styl venkova představovaný kategorií rurality za jakýsi protipól globalizované společnosti. Na bulharském venkově, kde se můj výzkum odehrával, tradiční způsob života do značné míry přetrvává. Kvůli snadnější dostupnosti literatury vycházím z textů Slavkovského (2002) a Danglové (2005), jejichž badatelská činnost se odehrávala na Slovensku, přičemž předpokládám, že historický kontext obou zemí je velmi podobný.

Slavkovský (2002) se zabývá významem půdy, která pro venkovany představuje centrální kategorii, kolem které se točí jejich obživa, identita i sociální život. Půda byla na venkově tradičním zdrojem obživy, byla chápána jako kulturní tradice a jako taková se předávala z generace na generaci. Socializace jedince probíhala prostřednictvím prací na poli a s ní spojených pracovních úkonů, od vlastnictví půdy se odvozoval společenský status rodiny. Práce na poli představovala životní seberealizaci jedince, veškeré výnosy z ní byly použity na reprodukci výrobního potenciálu hospodářství. Vzájemná sousedská výpomoc při náročných úkonech posilovala vzájemné vztahy a vědomí sounáležitosti. Znárodnění půdy během kolektivizace tedy trvale narušilo nebo úplně zničilo socioekonomické fungování vesnic.

Ještě ve 20. století přetrvává tzv. obecní majetek, šlo o reziduum společné svobodné držby půdy, která byla kolektivně spravována. Prací na obecních pozemcích se utužovaly vztahy mezi vesničany. Obce kooperovaly i mezi sebou, vypomáhaly si například s pastvinami. V rámci vesnice fungovaly pestré a strukturované vztahy formované společenskými normami. Rodiny spolupracovaly v mnoha oblastech, vzájemná pomoc nabývala významů hospodářských (zvládnutí příliš náročných úkonů), zabezpečovacích (spoluzodpovědnost kooperující skupiny za řešení konkrétní situace), společensko-zábavních (pobavení se s jinými lidmi během práce), komunikačních a socializačních (socializace jedince často skrze práci). Kooperace umožnila i integraci nových jedinců a přenos tradic.

Vesnice je oproti městu specifická tím, že každý dělá to samé, lidé sdílí každodenní úspěchy i starosti, neboť kolektivně usilují o společný cíl. Převládá malovýroba, rolník není schopen akumulovat vyšší kapitál a zároveň jeho spotřeba je malá. Domácnost funguje v symbióze s hospodářskou produkcí. S hospodařením byla spojena i velká část zvyků a obřadů, jejichž cílem bylo zajistit prosperitu. Často obsahovaly pohanské prvky a magické úkony.

Společenská hierarchie v domácnostech je odvozena podle podílu na rozšiřování hospodářství, což se odráží např. v zasedacím pořádku u stolu. Do takto zaběhnutého a téměř nezměněného řádu vstupují sezónní pracovníci, kteří narušují tradiční život. Tito lidé měli širší obzory a jazykové znalosti, na cestách se seznámili s progresivnějšími způsoby hospodaření. Svým

působením přispěli například k zániku tradičního oděvu (nechtěli se odlišovat v novém prostředí) a k rozvinutí peněžních vztahů na venkově.

Výzkum Danglové (2005) ukázal, že nejvyšší hodnotou venkovanů v meziválečném období bylo vlastnictví půdy, majetku a dobytka. Lidé neměli čas zabývat se transcendentálními hodnotami moderní doby jako je individualismus, liberalismus, svoboda, štěstí, lidská práva, proto se taková data ve výzkumech z tohoto období nevyskytují. Danglová však připouští autocenzuru způsobenou politickou situací v době sběru dat. Náznaky nemateriálních hodnot nachází v kategoriích dobrého a špatného chování a estetiky.

Snaha vymezit se je podřízena kolektivitě, příkladem může být jednotný styl odívání. Vesnice směřovala k uniformitě, charakterizuje ji sociální soudržnost, reciprocita a redistribuce zdrojů, avšak majetkové, a tedy i společenské rozdíly mezi vesničany existovaly. Důkazem může být například zasedací pořádek v kostele.

Předmoderní slovenský venkov vystupuje jako omezený sociální svět, který ve vztahu k vnějšku vystupuje jako jednotné společenství s konzistentním souborem hodnot.

Pro vesničana poloviny 20.století se jeví jako klíčová hodnota solidarita a sociální soudržnost v rámci vesnice. Funguje sousedská výpomoc, vztahy jsou upevňovány mimo jiné i výměnou darů, účastí na rodinných oslavách a obřadech, v krizových chvílích se lze spolehnout na pomoc sousedů.

Lidé žijí v souladu v přírodou. Na vesnici běží cyklický čas, který je formován pracemi na poli a je propojen s vírou. Smrt je chápána jako přirozená součást života. Vesnická rodina je patriarchální, starší členové se těší úctě. Generace žijí společně, dochází k transmisi vědomostí a znalostí. Předávané vědění je chápáno jako generacemi prověřené (trvanlivost domů, nářadí, hospodářské metody), navíc je utvrzované trvanlivými mezilidskými vztahy. Lidé mají sklon setrvávat ve stejných praktikách i myšlení, hodnoty a normy jsou přijímány pasivně, bez kritického přemýšlení. Očekávané věci jsou pasivně přijímány, vybočení z řádu naopak vyvolávalo nelibost.

Kolektivizace v 60.letech znamenala nejen zničení rolníkovy vazby na půdu, ale i rozpad tradičních rodinných vazeb. Změnilo se postavení žen, dochází k jejich emancipaci, starší členové rodiny jsou naopak odsunuti. Byly objeveny konzumní hodnoty, na dříve uzavřenou společnost začaly působit vzdálené vlivy. Globalizační vlivy po roce 1989 přinesly nové hodnoty jako možnost placené práce, podnikání. Oceňovaná je chytrost, vzdělanost a flexibilita. Zároveň přetrvává význam vlastnictví domu a pozemků, méně pak zemědělské půdy.

Aktérský pohled na ruralitu se objevuje ve výzkumu O'Reilly (2009) v jižní Francii. Pro tamější migranty ruralita, respektive život na francouzském venkově, znamená získat příslušnost k místu. Zároveň pobytem v novém prostředí prochází jakousi osobní transformací a obrozením.

Dodržování morálních principů rurality jim umožňuje účastnit se komunitního života, integrovat se do ní, což je odlišuje od ostatním migrantů.

Migranti v novém prostředí skutečně navazují nové sociální vazby, většinou ale s jinými migranty. Právě vztah k místním lidem a úroveň integrace jsou aspekty, kdy se očekávání příchozích značně liší od reality. Teprve po čase si uvědomí, jak málo o místní kultuře a životě věděli. Migranty dříve obdivované rozvětvené rodiny kontrolují své členy, sexistické chování je v nich běžné. Kromě odlišné kultury jim v integraci brání jazyková bariéra. Migranti jsou chyceni mezi dvěma kulturami, počáteční rozdíly a nerovnosti se reprodukují a prohlubují. Plně integrovat se nedokážou ani děti, i když navštěvují státní školy. Stále tvrdí, že chtějí žít v komunitě a užívat výhod takového života, ve skutečnosti se jedná spíše o komunitu představovanou, jejíž obraz je v rozporu s tím, jaké mají s místním společenstvím zkušenosti (Benson 2009).

Briti v emigraci

Původem britští migranti, které zkoumaly Benson a O'Reilly (2009) v jižní Francii nebo Wildová (2007) ve Španělsku, prodělali zkušenost s kapitalistickou ekonomikou a bludným kruhem spotřeby: vydělávat – utrácet – vyhazovat -kupovat nové (Wildová 2007). Nepodílet se na tomto koloběhu a tím i na devastaci přírody byl jeden z hlavních důvodů odchodu z Velké Británie. Nová místa byla objevována individuálně na základě osobní zkušenosti (například formou turistiky) nebo byla vyvozena z kulturních narativů, ve kterých určité oblasti vystupují jako prototypy žádoucích kvalit, například Indie jako zdroj spirituální síly, italská města jako symbol historie, Středomoří jako pobřežní úkryt.¹⁰ Lokality v jižní Francii si přízeň migrantů získaly tím, že šlo o levné, snadno dostupné venkovské oblasti, které splňovaly jejich představu tradičního venkova - připomínaly jim Británii před padesáti lety. Věřili, že právě takové místo jim umožní žít jinak.¹¹ Migranti odešli z Británie, aby mohli žít „lepší a naplňující způsob života“ (O'Reilly 2009). To pro každého jedince však může znamenat něco jiného, přání a potřeby se také časem mění. Cesta za dobrým životem tedy nekončí migrací, je neustále přetvářena a vyjednáвана.

Migranti v La Alpujarra, které zkoumala Wildová (2012), jsou pestrou směsicí. Někteří přišli s celými rodinami nebo s přáteli, ignorují místní pravidla i jazyk. Mají vlastní obchody i noviny, prakticky nepřichází do kontaktu s místními obyvateli. Žijí de facto stejný život, jen na jiném místě. Jiní zde (snad v předtuše ekologické katastrofy) vybudovali ekofarmy usilující o úplnou soběstačnost a maximální recyklaci odpadů. Vydávají lokální periodikum, které kromě

---

10 Tyto narativy vznikaly na základě historického vývoje a funkce daných oblastí.

11 akteři vybraným místům připisují terapeutický, léčebný účinek

informací o místním dění poskytuje i praktické rady - jak spravit dům, využívat místní zdroje a materiály, objevují se i ekologická témata. Někteří migranti se zapojují do místní politiky, účastní se demonstrací, zejména pokud jde o ochranu životního prostředí¹². Migranti upřednostňují nákup a prodej použitých věcí, recyklují materiály, pohrdají plýtváním, které je podle nich typické pro Španěly. V domech migrantů neexistují nevyužívané věci, nic se neskrývá. Hodnota věcí spočívá v tom, jak jsou užitečné. S nadšením navštěvují skládky, odkud berou materiál, ten naopak hromadí na svých pozemcích¹³. Kombinují tradiční postupy a vlastní nápady, například při opravě domů. Kombinují i obživné strategie, dále je charakterizuje bricolage, neboli „udělej si sám“. Kutilství uspokojuje jejich potřebu vidět výsledky vlastní práce (srov. Gibas 2013). Je to sice pomalejší, než věci kupovat, ale v La Alpujarra mají času dostatek. Není dělen na práci a zábavu, obojí se prolíná. Typicky městské volnočasové aktivity jako večírky, sporty se tu příliš neprovozují. Místo toho je ve velké oblibě dekorování a všelijaké zvelebování domu, zahrad i okolí. Jako revolta proti městu působí i zanedbávání zevnějšku. Migranti, osvobození od města, kde je vzhled jedince pod neustálou kontrolou okolí, si užívají nošení obnošeného, jednoduchého oblečení, nepoužívají kosmetické přípravky (jsou nezdravé), ženy se nelíčí, vlasy jednoduše dají do culíku.

Tito aktéři jsou lidé s vysokým kulturním kapitálem, s environmentálním povědomím, jsou nositeli expertního diskurzu v otázkách zemědělství, hospodaření se zdroji, využívání krajiny atd. Přichází však do méně rozvinutých lokalit, kde se setkávají s rurální mentalitou, kde je vodítkem pro jednání tradice. Tyto odlišnosti mohou vést k odmítání místní kultury a brání integraci do místní komunity. Pro aktéry, které Benson s O'Reilly (2009) a Wildová (2007,2012) zkoumaly, je hledání lepšího života celoživotním projektem, který není vázán na aktuální místo pobytu. Aktéři jdou ochotni se stěhovat (a také to dělají), pokud jim prostředí nevyhovuje.

Wildová (2012) však tvrdí, že integrovat se v La Alpujarra je relativně snadné. Místní lidé jsou tolerantní a smíšená manželství jsou akceptována, španělská politika je otevřená vůči migrantům, neexistují byrokratické překážky, jazyk lze ovládnout do jednoho roku a ceny jsou zde relativně nízké. Migranti, kteří přijeli za pomalejším životem bývají první rok v šoku, připadá jim, že nic nefunguje.

Wildová (2012) charakterizuje aktéry jako vzdělané moderní lidi, skromné, vyznávající nemateriální hodnoty, kteří ale nejdou do extrému. Potřeba cestovat jim zůstává - někteří se stěhují pravidelně z místa na místo, jiní občas zajedou do Británie za příbuznými.

---

12 Migranti se dostávají do sporu s místními obyvateli ohledně využívání okolní krajiny. Migranti, kteří sem právě kvůli čistotě a zachovalosti přírody přijeli, ji chtějí takovou ponechat, zatímco místní obyvatele zajímá potenciální zisk.

13 Dokonce se navzájem informují, kde je co vyhozené. Pokud jiný migrant něco shání, ví, kam má dojet. Existuje zde síťové propojení migrantů.

Kvalita života v emigraci

Hodnocení života v emigraci se odehrává na základě komparace s dřívějším životem v Británii nebo vymezením se vůči jiným migrantům (O'Reilly, Benson 2009). Život v jižní Francii je hodnocen jako lepší, protože je pomalejší jednodušší, méně stresující. Těchto kvalit bylo dosaženo díky tomu, že se migranti osvobodili od dřívějších povinností. Je také zdravější díky čistějšímu prostředí a kvalitním potravinám z vlastní produkce a bezpečnější. Bezpečnost hrála velkou roli pro migraci rodin s dětmi, umožňuje totiž dávat dětem větší volnost. Bývá demonstrována například nezamykáním domů. Senioři oceňují větší respekt ke stáří mezi mladými lidmi ve Francii a také zdravější a zábavnější prostředí, které jim umožňuje žít déle.

Migranti hledají novou rovnováhu mezi prací a žitím, životní trajektorie se liší u každého jedince. Kladou důraz na volný čas, na to, že ho mohou mít kdykoliv. Někteří pokračují ve vykonávání placeného zaměstnání i po migraci, ale jejich práce je naplňuje, uspokojuje. Zdůrazňují soběstačnost, nezávislost, volnost, osobní vztah k produktům práce. Často vykonávají méně placené manuální práce v nové lokalitě nebo si jezdí sezónně vydělat zpět do Británie, aby si zajistili prostředky za nový život. Posledně jmenovaný způsob obživy bývá předmětem kritiky.

Často se v sebe prezentacích aktérů objevuje role pionýra.¹⁴ Aktéři deklarují jedinečnost, výjimečnost své vlastní migrace, migraci jiných odsuzují jako masovou. Vyzdvihují vlastní správný přístup, integraci do lokálního společenství, zatímco „ti druzí“ si ve Francii budují izolované britské kolonie. Autorky tuto distanci od jiných migrantů vyhodnocují jako známku vlastního selhání, aktéři odsuzující jiné migranty sami nedosáhli vytyčených cílů (Benson, O'Reilly 2009). Distinkce slouží k tomu, aby si aktéři potvrdili, že oni jsou „na správné cestě“. Potřebují k tomu však publikum (obvykle přátele a rodinné příslušníky, kteří zůstali v Británii). Někteří jejich rozhodnutí emigrovat podporovali, jiní ne. Důležitější však je, že migranti prezentují názory svých „diváků“, aby potvrdili vlastní představu, že se odlišují. To, jaké publikum a narativy si pro sebe prezentování volí, odráží, že ačkoliv opustili Británii, jsou nebo chtějí být součástí jejího společenského žebříčku. Migranti v novém domově kumulují kulturní kapitál, který se stává kritériem hodnocení jejich úspěchu. Po odchodu z Británie nemohou konkurovat kapitálem finančním, jejich bohatstvím je vedení dobrého, alternativního života, který poté, co se stane součástí jejich habitů, vytváří kulturní kapitál. Ironií je, že pro akumulování kulturního kapitálu je třeba zůstat v migraci. Jde vlastně o analogii s výše uvedenými bangladéšskými migranty a způsoby jejich hodnocení.

Očekávání versus realita

---

14 Řada aktérů tvrdí, že právě oni byli v dané lokalitě první, ostatní přišli jako součást velké migrační vlny. Taková tvrzení slouží opět k potvrzení pozice výjimečnosti.

Očekávání ve vztahu k migraci však nejsou jen na straně migrantů. Místní očekávají příliv investic a developeři přizpůsobují lokalitu, aby odpovídala rezidenčnímu účelu. Tato strategie přispívá ke vzniku izolovaných „ghett”. Místní a migranti jsou si vzdáleni, navzájem nerespektují kulturní hodnoty těch druhých (Benson 2009).

Zatímco Wildová (2012) ve vztahu k udržitelnosti lifestylové migrace problematizuje pouze otázku financování projektu, Benson a O'Reilly (2009) reflektují ztrátu iluzí, nudu a všednost života na venkově, kterou aktéři popisují. Aktéři si uvědomují vlastní izolovanost, propast mezi nimi a místní komunitou se s časem zvětšuje. Jsou uvězněni mezi dvěma kulturami – jakkoliv zavrhnou svůj život ve Velké Británii, neustále z něj těží a svým jednáním jen potvrzují status britské střední třídy (O'Reilly-Benson 2009). Tento rozpor řeší aktéři tím, že redefinují vlastní identitu a úlohu v migraci, čímž chtějí potvrdit úspěšnost v cestě za dobrým životem. Idea lepšího života tak přetrvává, ale způsoby dosahování se mění. Každodenní život v migraci je prezentován jako cesta, na které migranti zdokonalují sebe samé. Mohou vzdáleně evokovat Baumanovy „lovce” (Bauman 2002), zároveň to jsou „umělci života”, kteří se v honbě za štěstím učí žít dobrý život (O'Reilly 2009).

O'Reilly (2009) shrnuje lifestylovou migraci jako komplexní proces, který má individuální podobu u každého migranta. Celý proces je v pohybu, neboť neustále dochází ke změnám praktik a strategií v každodenním životě.

Metodologická část

Cílem bakalářské práce je poukázat na možnost různých pohledů a přístupů k fenoménu migrace. Aktéři mého výzkumu mohou být po vzoru Benson a O'Reilly (2009), Wildové (2007) a dalších nazíráni jako lifestyloví migranti, kteří odešli do Bulharska žít lepší a kvalitnější život. To znamená pomalejší, zdravější a šťastnější. Alespoň některé z nich můžeme pokládat za pestré a zelené Librové (1994), kteří bez předchozího vzdělávání a promýšlení žijí ekologicky příznivý způsob života. Nebo se na ně můžeme dívat jako na migranty ekonomické, kteří odešli z Británie, protože tamější život byl pro ně příliš drahý, nebo protože chtěli utéct od svých předchozích vztahů, emocí a nejistot (Búriková-Miller 2013). Zároveň udržují vazby a kontakty na Británii, budují migrantské sítě. Nejasný plán, neukotvenost, nespokojenost a nutkavá mobilita jsou zase jevy vysvětlované postmodernitou.

Všechny vedené přístupy se mi ve vztahu k mému výzkumu jeví jako relevantní. Na stejná data lze nahlížet z různých pohledů a vyvozovat různé závěry. Usiluji o to, aby tato mozaika přístupů poukázala na komplexnost, provázanost a někdy i protichůdnost různých aspektů migrace.

Výzkumný problém, výzkumné otázky

Během výzkumu jsem hledala témata, která se objevují ve výše uvedené literatuře. Pomocí nich jsem se pokusila vystihnout podoby, jakých britská migrace na bulharském venkově může nabývat. Vzhledem ke kvalitativní povaze výzkumu a omezené době strávené v terénu nejde žádném případě o komplexní, vyčerpávající obraz, ale spíše o sondu do života konkrétních jedinců. Témata jsem formulovala do následujících výzkumných otázek.

V kontextu transnacionální migrace mě zajímalo:

- 1 Jaký mají aktéři vztah k Británii a k Bulharsku? Mluví o těchto zemích jako o domovu?
- 2 Jak se vztahují k britské a bulharské kultuře? Je pro ně řídicí kultura britská nebo balancují na rozhraní obou kultur?
- 3 Jak zachází s britskými a bulharskými produkty? Existují komodity symbolizující Británii a Bulharsko? Jak je s nimi zacházeno?
- 4 Vytváří britští migranti sítě podobně jako například Bangladéšané v Británii? Jaké funkce jejich síť má, jak jsou do ní aktéři zapojeni?
- 5 Podporují aktéři svými ekonomickými aktivitami provázanost a závislost migrantů na síti?
- 6 Jaký obraz o sobě a svém životě vytváří pro své „publikum“?

Při zaměření se na lifestyleové aspekty migrace jsem zjišťovala :

- 1 Jak se aktéři vztahují ke svému dřívějšímu a současnému životu? Jak obě životní etapy a změnu tematizují? Jak mluví o svých plánech a představách, se kterými do Bulharska přijeli?
- 2 Brání jim vnější skutečnosti v realizaci jejich představ o dobrém životě – jaké to jsou? Nebo se od původních plánů odchýlili z vlastního rozhodnutí, jak si to vysvětlují?
- 3 Vyvíjí aktér činnosti vedoucí ke zmenšování ekologické stopy? Zavedl v novém domově ekologická opatření (technologie, šetření zdrojů, recyklace..)?

Výzkumná strategie

Cílem výzkumu je interpretovat životní situaci britských migrantů v Bulharsku v kontextu dnešního postmoderního světa. Výzkum je zaměřen na zkoumání specifického životního stylu aktérů a strategií, které daný životní styl utváří, udržují nebo mu naopak brání. Šlo mi o porozumění jednání aktérů a rozpoznání kontextů, ve kterých se jejich jednání odehrává. Použila jsem proto kvalitativní strategii výzkumu, která je pro hloubkové porozumění úzce vymezeného problému výhodnější, než strategie kvantitativní (Novotná 2009).

Výběr vzorku a lokalit

Informaci, že v Bulharsku žije velké množství lidí britského původu, jsem získala na nejmenovaném dobrovolnickém portálu, terén vhodný pro výzkum jsem hledala prostřednictvím těchto stránek. Portál sdružuje domácnosti, které nabízí možnost strávit u nich určitý čas a participovat na každodenních aktivitách. Ubytování a strava je kompenzována dobrovolnickou prací návštěvníka. Do terénu jsem tedy vstupovala zároveň v pozici dobrovolníka. Kontaktovala ty domácnosti, které na svém profilu deklarovaly hodnoty a životní styl pestrých a zelených, byli původem z Velké Británie a žili na bulharském venkově minimálně rok. Konečná podoba vzorku závisela na aktérech – kdo mě bude ochoten pozvat jako dobrovolníka a zároveň bude souhlasit s provedením výzkumu. Žádný z oslovených aktérů mě neodmítl, výzkum jsem provedla v šesti domácnostech.

Volila jsem takové lokality, kde nelze očekávat turistický ruch, kde šlo zemědělské oblasti, přičemž velikost sídelní jednotky nebyla důležitá. Vzájemná geografická vzdálenost domácností nebyla příliš velká, aby bylo možné zkoumat, zda jsou migranti vzájemně propojeni prostřednictvím

migrantské sítě – přátelskými či obchodními vazbami, zda dochází ke vzájemné kooperaci a pomoci atd.

Mých šest domácností tvořilo pět párů a jedna nukleární rodina s předškolními dětmi. Tři páry byly ve středním věku, jeden v důchodovém. Pokud měli děti, byly již odrostlé a nežily s nimi. Pár ve věku 25 let byl bezdětný. Jednalo se o příslušníky střední třídy, většinou se středoškolským vzděláním. Aktéři v Británii vykonávali různé profese- v oblastech stavitelství, gastronomie, designu, medicíny, módy nebo byrokracie. V Anglii žili ve vlastních domcích v malých městech, mladá žena si pronajímala byty společně s přáteli. Starší pár žil v Edinburghu, kam se v současné době každoročně po létě vrací. Většina aktérů měla někdy v životě zahradu, někteří dokonce chovali hospodářská zvířata. Dva aktéři měli zkušenost s dlouhodobým pobytem v zahraničí. Do Bulharska přijeli před 1-6 lety, všichni si koupili nemovitost v okruhu 100km od města Veliko Tarnovo s různě velkými pozemky, které využívají k hospodářským účelům. Všichni chovají užitková zvířata, psy, kočky a pěstují plodiny pro vlastní potřebu. Pouze aktéry v důchodovém věku a jednu další aktérku lze považovat za finančně zajištěné, zbývající aktéři si zajišťují obživu v Bulharsku nebo se o to v budoucnu pokusí.

Techniky sběru dat

Protože studie cílí k porozumění každodennosti Britů na bulharském venkově, která má být vypracována v žánru bakalářské práce, ukázal se jako nejvhodnější kvalitativní stacionární krátkodobý výzkum (Novotná 2009). Délka pobytu u každé domácnosti byla průměrně dva týdny, v jednom případě měsíc. Stěžejní částí výzkumu bylo zúčastněné pozorování prováděné po celou dobu pobytu v terénu. Při pozorování jsem se držela schématu „activities-environment-interactions-objects-users“ (Heřmanský 2009). Zaměřila jsem se na aktivity, které souvisejí s životním stylem v migraci. Všimla jsem si ekonomických aktivit: kde se odehrávají a ve vztahu ke komu jsou orientované, jaké role mají oba partneři. Dále na sociální život aktérů: kde, s kým, jak často a při jakých příležitostech interagují. Zajímalo mě rovněž dům, pozemek a další majetek aktérů: jak vypadá, jak je vybaven a zda-li je využíván, případně k čemu. Pozorovala jsem a aktivně participovala na samozásobitelských praktikách aktérů.

K zodpovězení výzkumných otázek jsem dále využívala neformální a polostrukturované rozhovory. Prostřednictvím tématicky zaměřených otázek jsem se pokoušela zjistit postoje aktérů, představy, plány, tedy aspekty, které nelze pozorovat v přítomném okamžiku. Data jsem zaznamenávala prostřednictvím terénních poznámek. Se souhlasem aktérů jsem využila fotografický záznam v případech, kdy jsem chtěla dokumentovat vizuální stránku, například podoba

domu, pozemku atd. Vzdala jsem se možnosti audiozáznamu, neboť by narušoval charakter mého pobytu. Data jsem si však zapisovala bezprostředně po získání pomocí hesel, které jsem později rozepisovala do podoby terénních poznámek. Data jsem průběžně analyzovala a zjišťovala, že se objevila řada aspektů, se kterými jsem při případě výzkumu nepočítala. Další reflexí jsem postupně dospěla k přeformulování, respektive rozšíření výzkumného tématu.

V rámci výzkumu jsem také použila nevtíravé techniky sběru dat. Zaměřila jsem se na analýzu profilů, kterými se informátoři prezentují a webových stránkách¹⁵. V současné postmoderní době jsem je chápala jako součást utváření a vyjednávání jejich pozice ve světě. Všimla jsem si, jak prezentují sebe a svoje soběstačné aktivity, ekologické smýšlení, co vyžadují od dobrovolníků a co jim nabízí, jak prezentují prostředí, ve kterém žijí.

Analytické postupy

Předporozumění a positioning

Před vstupem do terénu jsem vyhotovila předporozumění, které mi mělo pomoci utřídit si dosavadní znalosti a představy o tématu, a zabránit tím promítání mých vlastních myšlenek do získaných dat.

Díky informacím z webových profilů informátorů, z obecných informací na stránkách, zkušeností mých známých i mých osobních a z četby literatury jsem si vytvořila představu o životě a fungování projektů mých informátorů.

Promýšlela jsme i svoji výchozí pozici - jak jsem v terénu situována a jak moje pozice může ovlivňovat průběh výzkumu. Z fixních pozic jsem uvedla věk, gender a roli dobrovolníka, přičemž všechny kategorie se navzájem prolínají. Pro aktéry jsem vystupovala v terénu primárně jako dobrovolník, role výzkumníka byla až na druhé místě. Potřeby a požadavky aktéra byly nadřazené požadavkům výzkumu. Dále bylo nutné respektovat pravidla a normy domácnosti a přizpůsobit se podmínkám jejího chodu. Při zpětném pohledu se domnívám, že obě role se mi dařilo skloubit a bylo mi poskytnuto dostatek času na provedení výzkumu. Věk považuji za důležitý proto, že aktéři, se kterými jsem se setkala, byli až na jeden případ o generaci starší. Takové věkové rozpětí znamená jiný vztah, než v případě vrstevníků. Věci jsou jinak tematizovány- i s ohledem na absenci mojí zkušenosti, a prohlubuje se moje podřízená pozice daná rolí dobrovolníka. Předpokládala jsem, že jako žena budu mít blíže k informátorkách - ženám, což se také potvrdilo.

Za důležité považuji uvést, že k tématu jsem se dostala skrze zájem o ekologicky příznivý životní styl a praktiky, které jsou s ním spojené. Informátory jsem tedy na základě informací z

---

15 Vycházím z podoby profilů uvedených na portálu ke 4.4.2014.

internetových profilů a i kvůli osobní zaujatosti vnímala jako „pestré a zelené“, kteří žijí v souladu s přírodou, a od kterých se to můžu učit.

V průběhu výzkumu se ukázalo jako významné i moje kulturní zázemí. Jako Češka jsem do terénu vnesla další kulturně odlišnou entitu. K tomuto zjištění mě vedly časté dotazy aktérů a tendence srovnávat Británii, Bulharsko a Českou republiku.

Analýza dat

Data byla redukována nejen aktéry - tím, co mi o sobě sdělili, ale také osobou výzkumníka, která působí jako filtr dat. Od okamžiku první transkripce docházelo k další redukci dat. Jako další krok vizualizace jsem využila metodu kódování v programu Atlas.ti. Kódovány byly zvláště terénní poznámky a profily aktérů na webových stránkách, jejichž prostřednictvím se prezentují vnějšimu světu. Během kódování docházelo k segmentaci a pojmenovávání úseků textu, čímž se vyčlenily pasáže relevantní k výzkumnému tématu. Kódování dále ukázalo na koncentraci relevantních prvků, což v dalším kroku umožnilo hledání společných znaků. Používala jsem kódy deskriptivní, interpretativní i strukturní, mezi nimiž jsem následně vytvářela vztahy. Kódovala jsem především induktivně, deduktivní kódy jsem použila jen pro základní témata, které jsem vyvodila z literatury. Využila jsem rovněž poznámkování jako nástroje průběžné interpretace.

Souběžně s redukcí a vizualizací dat docházelo také k jejich verifikaci, tzn. hledání pravidelností v datech a následnému porovnávání s dalšími případy. V případě mého výzkumu se jednalo o to, zda se dané jevy vyskytují u více informátorů nebo jejich známých. (Heřmanský 2009). Vzhledem k malému vzorku to ale nebylo vždy proveditelné.

V průběhu analýzy docházelo k odhalování nových významů a kontextů, které jsem předtím neuvažovala, seznamovala jsem se s novou literaturou, díky čemuž nabyla práce jiné podoby.

Hodnocení kvality výzkumu

Cílem výzkumu nebylo dojít k zevšeobecňujícím závěrům, které by reprezentovaly širší populaci. Jde o hloubkový popis konkrétního problému u populace případu. Výzkum je založen na interpretaci, tedy snaze porozumět světu aktérů. Je tedy nemožné jeho výsledky aplikovat na jiné případy. Na jeden jev se lze dívat z různých perspektiv, je možné dospět k různým výsledkům.

Dále je třeba si uvědomit, že valná část interpretací v této práci není prvního řádu, tedy nejedná se o původní interpretace. Spíše se setkáváme s interpretacemi druhého a vyššího řádu, neboť jsem interpretovala již nějaké jiné interpretace, aktérské nebo odborné (Beseda 2007).

Ve vztahu k výzkumu je třeba dále určit, nakolik je výzkum reliabilní, validní a transparentní. Dále je třeba zmínit téma reaktivity (Novotná 2009).

Vzhledem k tomu, že se jedná o výzkum kvalitativní, reliabilita, tedy pravděpodobnost, že při opakování výzkumu by byla zjištěna identická data, velmi malá. Techniky sběru dat byly nestandardizované, získávaná data byla závislá na kontextu, byla silně ovlivněna osobou výzkumníka (viz též oddíl Analytické postupy).

Naopak lze očekávat poměrně vysokou validitu. Nestandardizované techniky umožnily v průběhu výzkumu upravovat způsoby získávání dat, induktivní logika pak odkrývala neočekávané pravidelnosti v datech a ukazovala nové souvislosti (Disman).

Transparentností rozumím to, že zamlčuji žádné informace ani okolnosti, které se s výzkumem pojí.

Důležité je rovněž zmínit otázku reaktivity, neboť lze očekávat, že některá témata, aktivity interakce.. byla iniciována či ovlivněna mojí přítomností v terénu. Proto jsme si zaznamenávala rovněž reakce aktérů na určité situace, emoční prožívání apod. Za tímto účelem jsem si psala terénní deník, který mi zpětně umožnil validovat mé interpretace. Svoji výchozí pozici a bias jsem řešila vyhotovením předporozumění a positioningem (viz oddíl Analytické postupy). Z uvedeného plyne, že získaná data nemohou být objektivní.

Data získaná během výzkumu nebyla zkreslena jen pobytem výzkumníka v terénu, ale i samotnou osobou výzkumníka, metodami výzkumu i diskurzem oboru. Tuto skutečnost jsem měla na zřeteli při vytváření dat i interpretaci výsledků. Kromě obsahu jsem v terénních poznámkách uváděla i kontext, během kterého jsem data získala.

Etické otázky společenskovedního výzkumu

Během provádění i zpracovávání výzkumu jsem pracovala s souladu s výzkumnou i publikační etikou. Výzkumnou etikou rozumím zejména princip neublížení informátorům na úrovni procedurální etiky i mikroetiky. O písemný souhlas s prováděním výzkumu jsem požádala před vstupem do terénu, náplň výzkumu jsem představila aktérům jako „zkoumání alternativního životního stylu“ (viz oddíl Výběr vzorku). Při analýze a prezentaci výzkumu jsem oddělila osobní a citlivá data.

Lokality i dobrovolnický portál jsou anonymizovány, aktéři vystupují pod pseudonymy a jejich osobní data aktérů jsou uvedena v databázi, kterou mám k dispozici pouze já. Uvedená opatření posiluje geografická vzdálenost a jazyková bariéra, což mi například umožňuje předkládat

a analyzovat fotografie umístěné na portálu, aniž by došlo k poškození aktérů (na přiložených fotografiích jsou obličejové logo portálu rozmazány).

Mikroetika se uplatňuje v situacích, které nelze předem očekávat, nelze se na ně připravit. Může se jednat například o sdělení nějaké intimní informace nebo situace, kdy není výzkumník vnímán jako výzkumník, ale jako důvěrník. Díky několikanásobným nepřetržitým pobytům přímo v domovech aktérů jsem byla svědkem každodenního života. Informace, které jsem vyhodnotila jako příliš osobní proto neuvádím.

Publikační etikou mám na mysli, že jsem uvedla veškeré zdroje, které jsem v rámci výzkumu využila, čímž se vyhýbám neúmyslnému plagiátorství (Ezzeddine 2009).

Prezentace a interpretace dat

Hlavní hrdinové

Cílem této kapitoly je představit čtenáři aktéry, u kterých jsem výzkum prováděla. Ačkoliv jsem se setkala s mnoha dalšími Brity, pojednávám zde pouze o těch, u kterých jsem pobývala jako dobrovolník. Uvedené informace vznikaly na základě analýzy dat, které jsem získávala prostřednictvím polostrukturovaných rozhovorů během pobytu u aktérů. Zaměřuji se na okolnosti migrace, kdy, jakým způsobem a proč do Bulharska přišli, jakým způsobem vybírali lokalitu a jak se v ní usazovali, čemu se aktuálně věnují, jaké mají o budoucnosti projektu představy a jaké sociální vazby si v Bulharsku vytvořili.

Charakteristika aktérů není vyčerpávající, jde o hrubý nástin jejich života před migrací, respektive toho, jaký obraz mi o ní předložili, a jejich plánů do budoucna. Popis současného života se zakládá na zúčastněném pozorování a neformálních situačně podmíněných rozhovorech vedených během celého pobytu. Vzhledem k deklarovanému ekologicky příznivému životnímu stylu spojeného zejména se samozásobitelstvím je popis zaměřen na ty aktivity, které ho utváří nebo k němu přispívají.

Luisa a Jacob

jsou celoživotními partnery. Do Bulharska je převedla reklama, kterou viděli v televizi. Měli tehdy dva roky do důchodu, chtěli zkusit něco nového, protože celý život dělali to samé. Luisa pracovala jako kadeřnice, měla vlastní salon, který po ní převzal její syn. Jacob pracoval jako úředník. Mají tři syny a dva vnuky, nikdo z nich je v Bulharsku zatím nenavštívil. Bulharský projekt

je spíše dílem Luisy, která organizuje veškeré aktivity. Jacob zde tráví jen pár týdnů v roce, Luisu však v aktivitách podporuje.

Prohlédli si celkem tři nemovitosti v okolí historického městečka ležícího 50km jižně od Veliko Tarnovo, místo je okouzleno svou malebností. Nemovitost, kterou koupili je situována na konci malé vesničky, jen několik domů je trvale obydleno, část z nich jsou využívány spíše pro sezónní rekreaci, některé jsou zcela opuštěné. Nemovitost, kterou tvoří dva identické dvoupatrové domy, stodola, rozpadlá stodola a pozemek kolem 2 hektarů se zarostlým sadem, kupovali postupně od roku 2004. V roce 2007 si koupili ještě byt ve Veliko Tarnovo, který by z finančních důvodů rádi pronajímali. Kromě okolí Veliko Tarnovo tráví pár dní v roce na pláži u Černého moře.

Lokalita je odříznuta od civilizace, není zde internetové připojení, i mobilní signál kolísá. Luisa a Jacob proto čas od času odjíždí do Veliko Tarnovo, aby navštívili své známé a zařídili organizační věci. Jednodušší záležitosti zařizují v nejbližších městečku, kam jezdí pro drobné nákupy.

V roce 2013 Luisa na místě poprvé zůstala celou sezónu, tedy půl roku, dříve jezdili jen zkontrolovat práce. Chladnou část roku však stráví oba ve Skotsku a vrací se opět kolem dubna. Fungování přes zimu by pro ně bylo příliš obtížné. Projekt financují z celoživotních úspor, Luisa však doufá, že dostanou grant na další aktivity. Původní plán, že domy budou využívat na rekreaci, nahradila myšlenka hostelu, ke které Luisu přivedla její kamarádka. Domy byly zvenku zrekonstruovány do původní podoby, uvnitř jsou uzpůsobeny potřebám hostelu. Podlahy tvoří dřevěné parkety, jen v kuchyni je podlaha kamenná. Stěny jsou vymalovány bílou barvou, v některých pokojích jsou stěny barevně dekorovány. Nábytek je většinou secondhandový nebo z různých výprodejů. Bytový textil Luisa nejraději shání v charitativních obchodech, které v Bulharsku provozují Angličané. Luisa si velmi potrpí na drobné detaily a dekorace, kombinuje různé styly a materiály.

Vše leží v prudkém snahu, větší mechanizaci nelze využít. Část pozemku mezi přístupovou cestou a domy je pravidelně sekána, Luisa za tímto účelem zaměstnává jednoho muže z vesnice. Nad infocentrem se nachází dřevěná stavba, původně nejspíš seník, kde Luisa spolu s dobrovolníky vytvořili venkovní posezení s grilem a hliněnou pecí. V rohu pozemku, jediném relativně rovném místě se nachází malá zahrádka s hrachem, fazolemi, cuketami a bylinkami, kterou založila jedna dobrovolnice. Horní část je postupně upravována, v plánu je obnovení sadu.

Luisa je velmi společenská a stýká se s velkým množstvím lidí, mezi Angličany v okolí je známou osobností. Nejvíce se přátelí s Britkou, která si koupila dům ve vedlejší vesnici. Má však spory s nejbližšími sousedy- Bulhary o přístup k vodě. Řemeslně zdatní Angličané pomáhali při rekonstrukci jejich domů a dalších pracích jako byla instalace zařízení na sběr vody. Za práci jim zaplatila. Významnou událostí během léta 2013 bylo oficiální otevření hostelu, které proběhlo

formou zahradní party. Byli pozváni zástupci místních médií, starosta obce, zástupci přírodního parku, ve kterém se hostel nachází. Nejpočetněji byli zastoupeni angličtí přátelé, kteří žijí v okolí.

Kromě provozování hostelu by chtěli rozjet další aktivity, které jsou spojeny s přírodním parkem. Luisa, ačkoliv kvůli svému věku a zdravotnímu stavu po parku nechodí, považuje za důležité zasadit se o jeho ochranu. Usiluje o spolupráci s jeho ředitelkou a zaměstnanci parku. S jejich pomocí by chtěla přispět k rozvoji turismu v oblasti, která byla donedávna zcela neznámou, a zároveň zajistit, aby se v ní návštěvníci chovali odpovědně a neničili přírodu. Tím má na mysli zejména udržování čistoty prostředí. V jedné ze stodol vytvořila informační centrum, vybavené letáky a brožurami o místních přírodních a kulturních zajímavostech v několika jazycích. Dále chce zajistit workshopy a kroužky pro místní děti, které budou vedeny studenty ze sofijské přírodovědné univerzity. Aktivity pro děti budou zdarma, aby byly dostupné všem. Potřebné finance zajistí grant, o který žádá. Dochází i k rozšíření výdělečných aktivit. Kromě ubytování a stravování nabízí od léta 2013 i ubytování v apartmánu ve Veliko Tarnovo, organizaci výletů a zájezdů po parku a historických monumentech a dětský zážitkový klub pro bohatší klientelu. Cílem má být šíření povědomí o projektu a přitáhnutí klientů do hostelu, což bylo v době mého pobytu prováděno i pomocí inzerce a reklamy v turistických lokalitách po celém Bulharsku.

Hostel je koncipován jako ekologický, fungující uprostřed přírody a v souladu s ní. Jsou stanovena určitá pravidla šetrného a ohleduplného chování, která jsou vyžadována od všech návštěvníků. Největší důraz je kladen na šetrné zacházení s vodou, neboť i přes vybudování sběrného systému je jí v oblasti nedostatek. Z tohoto důvodu chce Luisa postavit venkovní solární sprchy s kompostovacími záchody. Luisa by chtěla časem nainstalovat solární panely na výrobu elektřiny a ohřev vody, na základě špatných zkušeností se sousedy se ale obává, že by jí byly v době nepřítomnosti odcizeny. Stravování v hostelu je vegetariánské, kupuje se sezónní zelenina z trhu. Organický odpad je kompostován, papír pálen při grilování a plasty jsou pokud možno znovu používány. Pitná voda se sbírá do petlahví z pramene ve vesnici.

Dobrovolníky si zve od roku 2012. Podílejí se na menších renovačních pracích, například úklidu, výmalbě a výzdobě, zkrášlování pozemku a na popud jiné dobrovolnice se pokouší o produkci potravin. Plodiny, které se ujmou chce Luisa pěstovat i v dalších letech. Aby zatraktivnila místo pro děti, a také aby zvýšila soběstačnost místa, koupila dvě kozy a několik slepic. Přibyly tedy práce spojené se zvířaty. Během mého pobytu jsme vyznačili turistickou stezku, která propojila hostel s již existující mezinárodní trasou, a vytvořili naučnou stezku pro děti v okolí hostelu.

Luise se stále nepodařilo překonat jazykovou bariéru, pro komunikaci s bulharskými institucemi potřebuje překladatele, což způsobuje častá nedorozumění, což zpomaluje rozvoj projektu. Luisa přičítá vinu Bulharům, o zlepšení jazykové kompetence aktivně neusiluje.

Bel a Terren

jsou spolu 7 let, jsou oba bezdětní. Do bulharské vesnice čítající asi 300 obyvatel se přestěhovali v roce 2009, tvrdí, že jsou jedni z jejích nejmladších obyvatel. Vesnice je situována nedaleko daleko Nové Zagory, má vlastní obchod, bar, bývala zde škola. Dům nebyl několik let předtím obývaný, postupně ho rekonstruují. Na pozemku cca 1000m² velkém se nachází ještě rozpadlá stodola z hliněných cihel, k opravě se snaží využívat pouze původní přírodní materiály, stavba proto pokračuje velmi pomalu.

Jsou jediní Angličané ve vesnici, v okolí ale žije několik dalších párů, se kterými se přátelí. Původně chtěli do nemovitosti v Bulharsku jen investovat a používat ji jako rekreační sídlo. Pro trvalou migraci se rozhodli poté, co viděli dokument v televizi. Okouzilo je, jak je země krásná a levná, jednoduchý tamější život jim připomínal Anglii v 70. letech. Emigrovali za vidinou pomalejšího života, chtěli mít více času pro sebe a méně pracovat. Terren se živil v Anglii jako zahradní designér, Bel měla obchod s maškarními kostýmy.

Terren se v Bulharsku ujal role živitele, pracuje v příbuzné profesi- pro americkou v Bulharsku staví a navrhuje domy a zahrady. Často je několik dní v týdnu mimo domov, neboť pracují ve vzdálených lokalitách. Kvůli pracovnímu vytížení stagnuje oprava jejich vlastního domu. Bel chtěla dál řídit obchod na dálku, ale nebylo to dle jejích slov možné, po roce ho prodala. Od té doby je ženou v domácnosti, stará se o vlastní minifarmu a postupně ji rozšiřuje. V době mého pobytu měla slepice a krůty, dvě prasata a králíky. Kromě ovocných stromů, které byly na pozemku zasazeny původními majiteli, produkují množství zeleniny rajčata, papriky, kořenovou zeleninu, cukety, dýně, melouny, řepu, různé saláty, bylinky. Některé sazenice si Bel koupila na místním trhu, byly prý tak levné, že nemělo smysl zkoušet je vypěstovat sám. Usilují o soběstačnost zejména v živočišné produkci. Pro Bel je samozásobitelství novinkou, v Anglii nic takového nedělala, neměla žádná zvířata, nepěstovala, nezavařovala. Řídí se zásadami permakultury a používá výhradně organické metody. Oba absolvovali permakulturní kurz, který pořádá anglický pár žijící v nedaleké vesnici. Parazity likvidují nálevem z cibulových slupek, všechny záhony jsou vyvýšené a mulčované a rostliny sázeny tak, aby se vzájemně podporovaly. Pokud si Bel neví rady, hledá informace v knihách nebo na internetu. Adoptovali postupně dva psy a dvě kočky. Bel má díky každodenní rutině dokonale vypracovaný systém, podle kterého práce kolem zvířat provádí. Maximálně účelné jsou i veškeré příbytky pro zvířata, které vyrobil Terren.

Dům je dvoupatrový, v přízemí mají ložnici a skladovací místnosti, spodní část domu není ještě hotová. V horním patře se nachází kuchyně, která je díky probourání jedné zdi velmi prostorná, její součástí je jídelní stůl. Nádobí je uloženo v jednoduchých policích se závěsy, vaří na plynovém sporáku, v zimě na kamnech. Mají myčku, ale nepoužívají ji, protože mají málo nádobí. Bel stále není se vzhledem a vybavením kuchyně spokojená, plánuje další úpravy. V patře se dále

nachází obývací místnost, která slouží také jako pokoj pro hosty. Mají zde uloženu sbírku knih, DVD a počítačových her. Největší radost dělá Bel čerstvě zrekonstruovaná koupelna s rohovou vanou, která je laděná do středomořského stylu. Z velkých stavebních úprav je čeká postavení krytého schodiště, neboť obě patra domu jsou průchozí pouze venkem, což je pro ně v zimním období velmi nepříjemné.

Na pozemku se nachází zastřešená veranda s posezením a grilem, kde občas tráví večery s přáteli či dobrovolníky. Mají i venkovní solární sprchu, kterou si sami postavili a využívají v teplém období roku. Většinu věcí si dělají svépomocí. Dobrovolníci pomáhají s pracemi na zahradě, s denním obstaráváním zvířat, postupnou renovací hliněné stodoly. V létě se vše točí kolem zpracování sklizně.

Volný čas tráví sledováním filmů a hraním počítačových nebo společenských her. Bel, která je většinu času sama doma, často skypeje a píše si s kamarádkami na facebooku.

Bulharštinu ovládají na komunikativní úrovni, dokážou si obstarat nákupy, objednat v restauraci, zjistit si informace o produkci zeleniny, ale „na hlubší konverzaci to není“. Bel má jednu bulharskou kamarádku, přáteli se zejména s Angličany z okolních vesnic. S nimi i vyměňují zvířata a plodiny. Terren je v kontaktu s Bulhary v pracovní době.

Terrenův bratr koupil dům naproti přes ulici, společně ho rekonstruují. Zatím chce dům využívat jako letní sídlo. Matka Bel, která na důchod emigrovala do Španělska, chce dům ve Španělsku prodat a přestěhovat se za nimi.

Annie a Ben

jsou spolu tři roky, oběma je kolem 25 let a v Bulharsku žijí druhým rokem. Annie po střední škole pracovala jako servírka v různých podnicích, pronajímala si byt spolu s přáteli. Ben hned po ukončení povinné školní docházky odjel z Anglie. Rok a půl strávil cestováním po Africe, potom se vydal do Austrálie a na Nový Zéland. Pracoval na farmách a sbíral zkušenosti. Produkovat vlastní jídlo si vždycky přál, ale koupit usedlost v Anglii pro ně bylo finančně nedostupné.

Bulharsko bylo první země, kde se dívali. Hledali asi 14 dní, dům, který si vybrali, měl „vše potřebné“ - pozemek asi 1,5 hektaru, chlévy pro zvířata i uskladňovací prostory. Dům je situován na konci vesnice, která má asi 200 obyvatel, je vybavena základní infrastrukturou. Nachází se nedaleko Nové Zagory, většina obyvatel je bez stálého zaměstnání, odkázáni na vlastní produkci.

Pár se rychle se učí jazyk díky každodennímu kontaktu se sousedy, kteří na ně dohlíží jako na vlastní děti. Ve vesnici žijí ještě dva anglické páry, které jim rovněž pomáhají. Oba věnují celé dny péči o pozemek, zvířata a rekonstrukci domu. Obživu zatím nemají, žijí z peněz našetřených přes zimu v Anglii a snaží se přežít na tom, co vyprodukují. V budoucnosti by se rádi by se užívali v Bulharsku. Ben plánuje bude vyrábět kovové bubny a prodávat je do Anglie. Annie neví, čím by se

v Bulharsku mohla žít a zvažuje sezónní migraci za prací do Británie, konkrétně péči o seniory. Tyto služby zprostředkovává i jedna Britka z vesnice.

Usilují o maximální soběstačnost, do budoucna chtějí být soběstační i v produkci krmiva pro zvířata. Ctí zákon návratu, využívají proto výhradně kompostovací toalety, které Ben vyrobil, voda z domu neteče do kanalizace, ale je využívána na zalévání. Během mého pobytu jsme vytvořili primitivní solární sprchu.

Původní dům má dvě patra, přízemí má dvě dvě místnosti, patro tři. Jednu Annie a Ben barevně vymalovali a slouží jako obývací, druhá jako provizorní sklad věcí. Místnosti v patře slouží k ubytování dobrovolníků a hostů. Mají starou dřevěnou podlahu, nábytek je rovněž původní. Stěny jsou vyzdobeny fotografiemi z Benových cest. Přistavují kuchyň, koupelnu a ložnici pro sebe. Nová část je spojena krytým atriem se starou částí, čímž vzniká další krytý prostor. Stavějí svépomocí, snaží se využívat to, co mají. Cena je pro ně důležitá, nemají mnoho finančních prostředků. Koupelna i kuchyň jsou dekorovány kameny, které jsou zasazeny do cementové omítky. Ložnice i kuchyň jsou pestře vymalovány. Kuchyňskou linku tvoří dřevěné nalakované desky, nádobí mají uložené v dřevěných policích. Vše si vyráběli sami. Mají nový plynový sporák a velkou lednici. Ben má v jedné z původních hospodářských budov vybavenou dílnu, vedlejší místnost slouží k ukládání zásob.

V části pozemku vyhrazené pro zvířata chovají kozy (jednu na mléko), obrovské množství králíků, slepice a prasata. Do budoucna zvažují i krávu. Pro zemědělské účely zatím obdělávají jen menšinu pozemku. V části před domem mají vinnou révu po původních majitelích a bylinky, které pěstují ve starých pneumatikách. V zadní části pěstují ve velkém rajčata, papriky, dýně, cukety, lilky, brambory, kukuřici, fazole, slunečnice, melouny a vojtěšku pro zvířata. Kolem pozemku rostou špendlíky, ze kterých vyrábí víno, pálenku a džem.

Jedna ze starých stodol má speciální využití, pořádají se v ní večírky. Uprostřed místnosti stojí velký stůl s lavicemi, v rohu lednice se zásobami alkoholu. Stěny jsou vyzdobeny starým zemědělským náčiním.

Annie a Ben jsou velmi pracovití, oddech si dopřávají jen výjimečně, například když za nimi přijedou známí z Anglie. Společně vyrážejí na výlety, dopřejí si pár dní u moře. Annie by se ráda naučila šít a plést, aby mohla přes zimu vyrábět teplé oblečení a příkrývky.

O prvním létě, které v Bulharsku strávili, vytiskli komentovanou fotoknihu. Osudy farmy rovněž dokumentují prostřednictvím facebookové stránky, kam pravidelně přidávají příspěvky o aktuálním dění.

Melanie a Daniel

jsou pár kolem 35let a mají dvě děti v předškolním věku. Seznámili se před šesti lety ve Veliko Tarnovo v anglické restauraci. Daniel odjel do Bulharska poprvé před osmi lety. Od mládí tvrdě pracoval jako podnikatel, chtěl si trochu odpočinout. Země se mu však zalíbila a za rok se přestěhoval natrvalo. Podniká i v Bulharsku, vlastní obchod s anglickým zbožím ve Veliko Tarnovo, kam několikrát v týdnu dojíždí. Daniel preferuje život ve městě, sám nejdříve bydlel ve Veliko Tarnovo, poté již spolu s Melanie v historickém městečku čítající asi 10 000 obyvatel. Ve volném čase hraje nebo sleduje fotbal, rád se schází s přáteli nad sklenicí piva. Je to vášnivý archeolog-amatér, k této zálibě ho přivedl mladý bulharský kamarád. Od té doby se zajímá o historii místa, doufá, že jednou najde poklad. V historickém městečku koupil veliký historický objekt, chtěl ho renovovat a udělat z něj hotel. Nepodařilo se mu však získat grant. Když se jim narodil druhý syn, přestěhovali se do domu v horách, který koupila již dříve Melanie. Daniel chtěl znovu investovat do nemovitosti, koupil dům vedle jejího, který nechal renovovat. Momentálně je využíván jak sklad a ubytování pro návštěvy, do budoucna se ho pokusí pronajímat. Mluví dobře bulharsky, pokud však jeho kamarádi umí anglicky, preferuje angličtinu.

Melanie má doktorát z psychologie. Procestovala celý svět, pracovala v různých zemích jako poradkyně, školila zaměstnance. Nejvíce se jí líbilo v Japonsku, kde strávila dva roky na jednom z ostrovů. V Anglii měla domek se zahradou na venkově, nemá ráda městský ruch. Měla svou práci ráda, ale jejím největším snem zůstávala farma uprostřed přírody. To si v Bulharsku splnila.

Koupila dům ve vesničce pod horami, hodinu cesty autem od Veliko Tarnovo, a nechala ho renovovat. Vesnici tvoří jen pár domů, jedná se o velmi odlehlé místo bez jakékoliv infrastruktury. Podle Melanie má ideální polohu, protože přilehlé okolí není využíváno pro konvenční zemědělství. Její půda nebyla léta využívána, není díky tomu chemicky znečištěna. Zvenčí má dům historickou podobu, vevnitř je zařízen účelně a jednoduše. V přízemí je kuchyň a obývají místnost, v patře je koupelna, dětský pokoj a ložnice. Nábytek i kuchyňská linka jsou nové, zhotoveny z masivního dřeva, celkově působí luxusním dojmem. Obývací pokoj tvoří dva gauče, naproti jednomu se umístěn velký televizor, a dětský koutek s hračkami. V domě chybí jídelní stůl, zejména pokud grilují, jedí venku u zahradního stolku, nebo na gaučích. Poschodí do patra je lemováno knihovnou. Melanie má mnoho knih o ekologickém farmářství, o potravinách a jejich zpracování, domácí výrobě alkoholu, o ekologickém provozu domácnosti atd. Druhý dům má původní dřevěné hrázdění, zvenku je však natřený sytě modrou barvou. V přízemí je koupelna a sklad věcí, v patře dvě ložnice, a kuchyň. Všechny místnosti mají dřevěné podlahy, veškerý nábytek je nový, stěny jsou čerstvě vymalované, jedna z ložnic namodro. Kuchyň je celá v bílém. Daniel s domem rovněž koupil rozsáhlé pozemky, velkou část tvoří ovocný sad. Zatím se o něj příliš nezajímal, ale plánuje se sadařství věnovat. K domu Melanie patří hospodářská budova pro zvířata a seník. Melanie

rovněž koupila přilehlé pozemky, celkem asi 6 hektarů, většinu tvoří louka, kterou pro ni kosí sousedé, a ovocný sad. Součástí pozemku je dětské hřiště, podobné těm z pražských sídlišť. Tvoří ho dvě houpačky, věž se skluzavkou a prolézačkou, tříkolky, plastová houpátka a další hračky. Na zem navezli písek z pláží.

Na farmě pracuje výhradně ona a dobrovolníci. Společně pracují na s celkovém chodu farmy a zvelebování místa. V době její přítomnosti je jednalo například o přípravu záhonů, čištění kořenové čističky, péči o zvířata, natírání domu, úpravu dětského hřiště, výrobu vína z kopřiv a bezu. Prioritou zůstává péče o děti, na rozšiřování produkce nezbývá mnoho času. Melanie se ale těší, až děti odrostou a budou jí na farmě pomáhat. Chce je zapojovat hravou formou, aby je práce bavila. Melanie v Bulharsku nevykonává žádné placené zaměstnání, žije z úspor. Melanie praktikuje permakulturní zásady, které se naučila během života. Klíčové je pro ni nepoužívat žádnou chemii. Při nákupu potravin se vyhýbá náhražkám, umělých konzervantům a sladidlům. Brojí proti GMO, zásadně nekupuje výrobky koncernů Nestlé a Cola-Cola, neboť ty nejvíce investují do výzkumu potravinové chemie. Dělá to zejména kvůli dětem. Usiluje o vytvoření harmonického celku, kde funguje princip návratu. Chtěla by přejít na solární energii, několikrát si nechávala zařízení instalovat, ale nefungovalo, využívat může jen solární panely na ohřev vody.

S produkcí zeleniny teprve začíná. Na jaře 2013 přišla o většinu sazenic, vichřice jí zničila celý skleník. V době mého pobytu měla pouze salátové záhony, se kterými jí pomáhali indiští běžci¹⁶, bylinkové záhony v přední části zahrady a jahody, maliny a rybíz pro děti. Baví ji výroba vlastního vína, dělá ho prakticky z čehokoliv, co v okolí roste. Chová slepice, husy, kachny, králíky, od sousedky si koupila jednu ovci. Postupně hodlá farmu rozšiřovat. Během života v Bulharsku získali pět psů a pět koček. Psi žijí ve vlastním výběhu, jednoho z nich – tradiční bulharské pastevecké plemeno- dává Melanie na noc k drůbeži, aby je chránil před predátory.

Jelikož většinu času tráví s dětmi na farmě, nepřichází do kontaktu s lidmi, což jí vyhovuje. Bulharsky umí proto jen málo. Chodí denně k sousedům pro čerstvé kravské mléko, velmi se obdivuje jejich pracovitosti. Kromě nich a jedné mladé kamarádky z městečka se s Bulhary prakticky nestýká. S Angličany se stýká, jen když je příležitost, například rodinná oslava. .

Volného času kvůli dětem příliš nemají. Po večeři si dají sklenku piva nebo jiného alkoholu a sledují anglické televizní programy. Občas jedou na rodinný výlet nebo za přáteli. Melanie si jezdí občas odpočinout od dětí k Lucy nebo uspořádají dámskou jízdu s dalšími Angličankami ve Veliko Tarnovo.

---

16 Jedná se o druh masožravé kachny, hojně využívaný v permakultuře. Živí se slimáky, při jejich vyhledávání kypří půdu a zároveň jí svými výkaly hnojí.

Daniel není kutilský typ a Melanie si je schopna udělat sama jen drobnosti. Zásadnější práce kolem domu proto nechávají na odbornících. Zaměstnávají i jiné Angličany (například Stanleyho na práci se dřevem), nejčastěji však sousedy.

Lucy a Stanley

Jsou manželé ve středním věku (43 a 51 let), pro oba je to druhé manželství. Z předchozího vztahu mají každý dospívající děti, zůstaly v Anglii kvůli studiu. V Bulharsku žijí již 6 let, nejdéle ze zkoumaných aktérů. Umí perfektně bulharsky. Emigrovali, aby nemuseli pořád jen pracovat a měli čas pro sebe. Líbila se jim Francie, ale poté, co padly ceny nemovitostí v Anglii, se stala finančně nedostupnou. Do Bulharska přijeli poprvé na dovolenou k moři, země je fascinovala tím, jak je levná, finanční dostupnost byla hlavním faktorem, podle kterého se rozhodovali. Procestovali různé části země, okolí Veliko Tarnovo se jim zalíbilo, protože je hornatější, než nížiny na jihu. Hledali velký pozemek, což ukázalo jako problém, většina velkých hospodářství byla v posledních letech rozparcelována a prodána. Nakonec koupili nemovitost v dezolátním stavu, a 2 hektary pozemku. Dům je situován na okraji vesnice, která čítá kolem tisícovky obyvatel, a je vzdálena asi 30 km od Veliko Tarnovo. Má obchody, hospodu, kostel, školu a obecní knihovnu, o víkendu se konají pravidelné trhy. Vesnice má autobusové spojení do města.

Stanley celý život pracuje jako zedník, dům si svépomocí opravuje. V Bulharsku dostává zakázky převážně od jiných migrantů. Lucy vystřídala v životě mnoho zaměstnání, v současnosti pracuje z domova pro americkou firmu, píše články a blogy na zakázku. Vyhovuje jí flexibilita této práce, přes zimu, když není co dělat na zahradě, si jí bere více.

Stanley měl farmu i v Anglii, choval kozy, ovce, osla a domácí mazlíčky – psy a hlavně hady. V Bulharsku mají zvířat méně, v době mého pobytu měli starého osla, dovezeného z Anglie na dožití, dva koně, které Suzy využívá pro rekreační projížďky, a prasnici, která svými mláďaty zásobuje mrazáky hned několika britských rodin. Dále chovají pět psů, dva si dovezli z Anglie, zbytek adoptovali, stejně jako tři kočky. Produkci zeleniny obstarává výhradně Lucy s pomocí dobrovolníků. Obhospodařuje záhony s bramborami, salátem, paprikami, cibulí a česnekem. Lucy se řídí pravidlem, že používat se má to, co je k dispozici, její záhony jsou hnojeny koňským trusem a zamulčovány slámou, což je v suchém bulharském podnebí obzvlášť výhodné. Pokoušeli se pěstovat i exotické plodiny jako jsou citrusy a olivy, kočky je však zničily. Stanley experimentuje s tabákovníkem. V přední části zahrady je květinový záhon planých rostlin.

Prioritou je dokončit dům a vyčistit pozemek, který roky před jejich příchodem sloužil jako skládka, poté by se rádi s pomocí dobrovolníků pustili ho jeho obdělávání. Zatím slouží jako semeniště ostružin a pastva pro koně. Stanley by se v budoucnu rád živil prodejem dřevěných

výrobků, zatím je řezbářství jeho koníček. Baví ho i výroba alkoholu, vyrábí vlastní pálenku, víno, pivo, které je konzumováno k večeři.

Žijí skromně a úsporně, klíčové je pro ně neprodukování odpadů. Vyhýbají se baleným výrobkům, pokud už nějaký koupí, obal je recyklován. Skleněné lahve na zavařování, plastové sáčky na ukládání věcí, petlahve na uskladnění domácího alkoholu. Papír a organický odpad je kompostován, případné zbytky jídla dostává prase.

Oba pracují i o víkendech, volný čas příliš nemají. Stanley po večeři odpočívá u televize, Lucy občas vyrazí s kamarádkou na vyjížďku na koních nebo na víkendovou dámskou jízdu.

Dansy a Raul jsou pár ve středním věku (42 a 50let). Dansy je bezdětná, Raul má z předchozího vztahu pět dětí, nejstarší z nich jsou již dospělé. Do Bulharska přijeli poprvé před třemi lety na dovolenou, pozvali je přátelé. O migraci uvažovali již nějakou dobu a země se jim zalíbila. Raul chtěl sice spíše do Francie, Dansy preferovala východní Evropu – již dříve navštívila Polsko, Bělorusko a Rusko. Nejdůležitější pro ně bylo odjet z Anglie, lokalita nebyla podstatná. Chtěli zpomalit, vymanit se z kruhu nestálé práce a nakupování nepotřebných věcí. Do vesnice přišli nejdříve jako dobrovolníci, strávili 2 týdny u anglické rodiny. Velice se jim zalíbil dům ve vedlejší ulici, který byl na prodej. Pár týdnů v něm žili s původními majiteli, kteří je učili, jak hospodařit, pak ho koupili. Vesnice se nachází 20km od Popova, ve kterém vyřizují úřední záležitosti a běžné nákupy. Má asi 800 obyvatel, na opačném konci než jejich dům se nachází obchod, hospoda, kostel.

Při renovačních pracích se snaží dodržovat původní podobu a používat stejné materiály. Výjimkou je koupelna, kterou dům neměl. Dobudovali ji pár týdnů před mým příjezdem. Stěny a podlaha jsou ze světlého dřeva, mají klasickou vanu a splachovací WC. Dům má dvě části. Původní je v počátku dvacátého století, je postavená z hliněných nepálených cihel a dřeva, omítky jsou rovněž hliněné. Snížené přízemí využívá Raul jako dílnu. V patře je pokoj pro hosty, který zároveň slouží k uskladnění ještě nevybalených věcí z Anglie, a koupelna. Novější část je asi z padesátých let, byla postavena z cihel. Má dvě místnosti – kuchyň s jídelním stolem a ložnici. V kuchyni jsou původní kamna na dřevo a dřez. Přes léto vaří Dansy na plotýnkovém elektrickém vařiči a peče v minitroubě, kterou si dovezla. Z nových spotřebičů mají pouze lednici. K domu patří hospodářské budovy a cca 1000m² pozemku, na kterém pěstují jídlo pro sebe a krmivo pro zvířata. Produkce je velmi rozmanitá a zahrnuje veškerou zeleninu, je však pěstována v relativně malém množství. Na pozemku rostou rovněž ovocné stromy, pěstují i jahody a maliny. Pro zvířata pěstují krmnou kukuřici. Dansy měla malou zahrádku i v Anglii, chovala drůbež a věnovala se včelařství. Teď se snaží adaptovat na odlišné klima. Pro radu chodí k bulharským sousedům, které považuje za svůj vzor. Chovají ovce a králíky, do budoucna chtějí pořídit více hospodářských zvířat, zejména drůbež. Proti původnímu přesvědčení adoptovali dvě kočky a v době mého pobytu i psa.

Dobrovolníci pomáhají s péčí o zvířata, úpravou pozemku, zahradničením i renovací domu. Během mého pobytu jsme opravovali kurník, aby byl zajištěn proti lasičkám, a vytvořili základy pro venkovní posezení.

Dansy a Raul společně procestovali sever Bulharska, rádi by navštívili i další oblasti. Zatím spíše relaxují, do velkých projektů se zatím nepustili. Pomalu se učí bulharsky, jednou týdně navštěvují hodiny vedené rodilou Britkou. Do budoucna by se rádi uživili v Bulharsku, ale zatím nemají přesnou představu, co by to mělo být. Raula baví pracovat se dřevem, postupně si vybavuje dílnu.

Jsou jim velmi sympatičtí bulharští sousedé ve zhruba stejném věku. Veškeré informace a rady o pěstování berou od nich, jen odmítají chemické přípravky. Kromě nich se přátelí s Angličany z okolních vesnic, navštěvují se jen zřídka, když je příležitost.

Dansy má obrovskou sbírku knih o samozásobitelství, zejména vaření a výrobě dárků, kosmetiky a léčivých přípravků z rostlin. Oba tráví hodně času u počítače sledováním zpráv, facebooku, komunikací s přáteli a vyhledáváním informací.

Interpretace dat

V této části interpretuji získaná data prostřednictvím odpovědí na výzkumné otázky. Zkoumala jsem transnacionální a lifestyle aspekty migrace. Ptala jsem se : Jaký mají aktéři vztah k Británii a k Bulharsku? Jak se vztahují k britské a bulharské kultuře? Jak zachází s britskými a bulharskými produkty? Vytváří britští migranti sítě podobně jako například Bangladéšané v Británii? Podporují aktéři svými ekonomickými aktivitami provázanost a závislost migrantů na síti? Jaký obraz o sobě a svém životě vytváří pro své „publikum“? Jak se aktéři vztahují ke svému dřívějšímu a současnému životu? Jak mluví o svých plánech a představách, se kterými do Bulharska přijeli? Brání jim vnější skutečnosti v realizaci jejich představ o dobrém životě – jaké to jsou? Vyvíjí aktér činnosti vedoucí ke zmenšování ekologické stopy?

Zjistila jsem, že odpovědět na výzkumné otázky odděleně je velmi obtížné, neboť témata se prolínají. Pro větší přehlednost jsem text rozdělila do částí, které se vztahují k položeným otázkám, vzájemnou provázanost témat rozebírám až v závěrečné části.

Analýza je rozdělena na dvě části. První tvoří analýza dat, které jsem získala během pobytu v terénu, druhá se týká webových prezentací aktérů.

Život v Británii

V Anglii většině aktérů vadila přílišná legalizace všedního života. Nejostřeji tento postoj vyjádřila Melanie: *„všechno a všichni jsou tam kontrolování, na ulicích jsou kamery. Jsou zákony na to, co smíš říct a co ne, kde smíš kouřit, pít. Ta země je přelidněná, mají dost policajtů na to, aby mohli ostatní kontrolovat. Dusila jsem se tam. Británie je teď méně svobodná, než Východní blok v minulém století.“* Pocit stísněnosti nebyl patrný jen u Melanie, často zaznívalo, že *„tohle /farmu, pozemky/ bychom mít v Anglii nemohli.“* (Luisa, Dansy)“ Není tím myšlena pouze finanční nedostupnost, ale právě četná legislativní omezení, která jsou s vlastním hospodařením společná.

Dále jim vadilo příliš vysoké životní tempo, neustálý tlak na konzum: *„Byli jsme pořád v práci, nic jiného jsme neměli čas dělat. Kupovala jsem si jídlo v restauraci, protože jsem nestíhala vařit.“* (Dansy)“

Bulharsko jako nový domov

Do jaké míry se aktéři cítí být v Bulharsku doma jsme sledovala na základě několika aspektů. Zajímaly mě okolnosti migrace – zda bylo důvodem odchodu přání žít v Bulharsku, či zda byla země vybrána náhodně (případně šlo o náhradní volbu). Za důležité považuji míru integrace, zda jsou aktéři zapojeni do místních sociálních sítí, ovládají jazyk, mají přátele mezi Bulhary. Zjišťovala jsem také vztah k Británii, do jaké míry jsou vázáni na tamější prostředky a kontakty, jak často se do země původu vrací.

Ačkoliv se neplánují do Británie vrátit (pokud je k tomu finanční situace nedonutí), nechávají si „zadní vrátka“. S přístupem pálení mostů, jaký líčí Gardner v případě bangladéšských migrantů, jsem se setkala zprostředkovaně, aktéři mi líčili situaci britských seniorů, kteří v Británii prodali veškerý majetek a odjeli na stáří do Bulharska. Stejně jako většina Bangladéšanů si případný návrat zpět nemohou dovolit (srov. Gardner 1993).

Explicitně označila Bulharsko za domov pouze Dansy. Reagovala na zprávy na facebooku z Anglie, po přečtení zavřela počítač s tím, že *„tohle mě přece nemusí trápit, Anglie už není můj*

domov, Bulharsko je domov.“ Na druhou stranu pro rozhodování, kam emigrovat, nebylo Bulharsko jejich vysněnou destinací, rozhodla spíše náhoda. „Nejdůležitější bylo odjet z Anglie.“ Nemají v úmyslu jezdit za rodinou nebo známými do Anglie, aniž by pro to byl zvláštní důvod. Nabízí všem, aby je přijeli navštívit do Bulharska. „*Kdo by chtěl trávit dovolenou v Anglii?*“

Lucy a Stanley vyjadřovali často rozhořčení nad poměry, které v Bulharsku panují – korupce, nezaměstnanost, zaostalost, mentalita vesničanů. Přesto, nebo právě proto byli do dění v Bulharsku nejvíce zapojeni -během let velmi dobře integrovali, jako jediní hovoří plynně bulharsky a mají přátele mezi vesničany. Do Anglie jezdí velmi výjimečně, na významné rodinné události.

Pro Melanie je vlastní farma splněným celoživotním snem, který ale nebyl spojen s Bulharskem. Během života měla možnost vidět mnoho zemí po celém světě, velmi se jí líbil Nový Zéland, který byl však zamořen chemickými přípravky. Uvažovala také o Kanadě, „*kdybychom našli tohle místo, odjela bych do Kanady. Mají ale moc dlouhé zimy, sedm měsíců.*“ Melanie okouzila nedotčená příroda bulharských hor a malebnost starých měst. Do kontaktu s místními lidmi ale nepřichází, libuje si v podhorské samotě. Daniel se do bulharském prostředí snadno integroval a našel si mnoho přátel mezi jinými Brity i Bulhary. Vyhovovalo mu spíše městské prostředí, kde se s nimi mohl setkávat v barech, hrát fotbal, současný život mu společenské vyžití neumožňuje. Do Británie jezdí spíše z pracovních důvodů ,jeho rodina za nimi jezdí do Bulharska na léto.

Terren a Bel byli od začátku rozhodnutí pro Bulharsko, ačkoliv trvalé usazení neplánovali. Okouzлил je dokument o zemi, který Bulharsko prezentoval jako krásnou a levnou zemi, pohodovou a příjemnou, jako byla Anglie v minulém století. Přesvědčení, že Bulharsko je to pravé místo pro život , posiluje rozhodnutí jejich rodinných příslušníků, kteří se za nimi chtějí přestěhovat – Belina matka trvale, jen co se jí podaří prodat dům ve Španělsku, a Terrenův bratr zatím dočasně, ve vedlejší ulici si opravuje domek na léto.

Krása bulharské krajiny přilákala i Luisu a Jacoba. Pro ně se ale Bulharsko nestalo domovem, zůstává jim Skotsko, kde tráví minimálně polovinu roku. Bulharský projekt je pro ně znamená aktivní náplň důchodu, umožňuje jim zůstat mladými a aktivními. Vytvořili si vztah ke konkrétnímu místu, které by si Luisa „*nejraději převezla do Skotska, kdyby to šlo*“. Mají pár přátel mezi Brity, s Bulhary je Luisa v kontaktu prakticky jen kvůli projektu.

Annie a Ben se rozhodli pro Bulharsko z finančních důvodů. Přiznávají, že kdyby si mohli dovolit farmu v Anglii, zůstali by. Rozhodli se velmi rychle, v rámci Evropy neměli srovnání s jinými zeměmi. Klíčové bylo vybavení nemovitosti a velký pozemek, kde také tráví většinu času. Mají dobré vztahy s lidmi z vesnice, zejména sousedy. Širší okolí v jejich současném životě nehraje roli. Je pro ně zvláštní, že jsou tak daleko o rodiny a přátel, ti je však pravidelně v Bulharsku navštěvují.

Britská versus bulharská kultura

Na tomto místě nemohu rozebírat, co lze považovat za prvky britské a bulharské kultury, zejména proto, že nejsem s ani jednou kulturou důkladně seznámena. Místo toho jsem se během pobytu zaměřila na výpovědi aktérů týkající se obou zemí. Zkoumala jsem aktérské prezentace kultur a jak se k nim vztahují. Často se jednalo o srovnání Británie a Bulharska. Aktéři prostřednictvím nich porovnávají obě země, kalkulují, co získali a co ztratili.

Bulharský stát a ekonomika

Kritika Bulharska je podmíněna tím, v jaké pozici se aktéři v současné době nachází. Všichni se shodnou na tom, že stát je zkorumpovaný, aktéři v něj nemají důvěru. Lucy a Stanley, kteří jako jediní již získali trvalý pobyt a mají volební právo, volby ignorují, považují je za podplacené. Peníze na důchod raději šetří v Anglii, kdyby je šetřili v Bulharsku a rozhodli se zemi opustit, stát by jim nic nevyplatil. Dansy zase kritizuje sociální a charitativní péči, kterou provádí nekvalifikovaný personál, podmínky jsou nevyhovující a pacienti trpí. Dále je přesvědčena, že v secondhandech se prodává oblečení nasbírané v západních zemích pro charitu. Melanie kritizuje úroveň hospodářských chovů.

Aktéři reflektují špatnou ekonomickou situaci země, velmi nízké platy a vysokou nezaměstnanost. Uvědomují, že pro některé místní lidi je krádež takřka jedinou možností, jak si zajistit základní věci, ale ani největší chudoba ji v jejich očích neospravedlňuje. Situace, kdy najdou u souseda vlastní vybavení je pro ně nepochopitelná, ale když selže verbální vyjednávání, k jiným prostředkům se neuchylují. Osobní zkušenost s krádeží vede aktéry k tomu, že si svůj majetek více hlídají, nenechávají věci volně na pozemku, neboť si mentalitu Bulharů vyložili tak, že cokoliv je přístupné a není momentálně využíváno, lze si přivlastnit. Domy zamykají vždy, když nejsou na dohled, dokonce i ti aktéři, kteří nikdy problémy neměli. Tato situace kontrastuje s deklarovaným pocitem bezpečí, který by měl málo osídlený venkov přirozeně nabízet (srov. O'Reilly 2009).

V materiální sféře aktéři vyjadřují nespokojenost s omezeným výběrem a nízkou kvalitou bulharských výrobků. Luise a její kamarádce je záhadou, proč jsou v Bulharsku některé (pro ni běžné) potraviny dostupné pouze sezónně nebo jsou velmi drahé. Vadí jim nízká kvalita bulharských produktů, raději si věci přivezou z Anglie nebo koupí v secondhandech či carbootech, kde jsou dostupné západní produkty.

Bulhaři a jejich praktiky

Bulharsko je často označováno za zaostalé, materiálně i myšlenkově. Bulhaři jako líní, líní, nedůslední, což je často kritizováno, ale také oceňováno -pomalý životní styl a pohoda je to, za čím aktéři přišli. Kritizována je často bulharská práce. Považují ji za nekvalitní, netrvanlivou, což dokládají na vlastních špatných zkušenostech, například se zedníky. *Stanley: „ Vidiš tuhle polovinu (ukazuje na betonový vydrolený podklad pod bazén)? Tak tuhle dělal bulharský zedník. Všechno musím předělat... Oni chtějí ušetřit, tak dají o pytel cementu míň a barák za pět let spadne. Takovou práci já neuznávám. Já to dělám pořádně, aby to vydrželo. “*

Bulhaři také Angličanům automaticky účtují vyšší ceny, spoléhají na to, že neznají poměry a neovládají jazyk (Luisa)¹⁷. Vesničané jsou vnímáni jako nevzdělaní lidé, co nemají rozhled, protože žijí celý život na jednom místě (Lucy). V každodenním jednání se rozhodují podle tradice, i když důvody pro dané jednání nejsou schopni vysvětlit (Dansy). Aktéři kritizují rurální mentalitu, která setrvává v zaběhlých schématech (srov. Danglová 2005).

Kompetence vesničanů týkající se pěstování plodin a chovu zvířat se podle aktérů liší. Někteří aktéři praktiky sousedů uznávají, jiní je odsuzují a drží se svých metod. Všichni aktéři– bez ohledu na rozsah vlastní produkce- mají potřebu kritizovat určité bulharské praktiky.

Dansy s Raulem a Annie s Benem považují své sousedy za vzor: „ *Dělají to celý život, ví jak na to“ (Annie)*. Dansy si je v základních postupech jistá, trápí ji jen rozdílné klima, kterému se musí přizpůsobit. Pro konkrétní rady chodí za sousedkou.

Melanie, Lucy a Bel mají vlastní představu o hospodaření. Vychází k moderních přístupů, jako je permakultura a kombinované sázení, které upravují vlastním potřebám a možnostem. Přičí se jim praktiky sousedů, kteří hojně využívají umělá hnojiva a chemické postřiky. Lucy se snaží své sousedy vzdělávat o možnostech organického zemědělství, ukazuje jim také pro ně neznámé plodiny. Ke zvířatům se chovají co nejetičtěji, zajišťují jim kvalitní krmění. Ty určená na porážku nechávají dorůst, zatímco Bulhaři je údajně zabíjí velmi mladá. Také intervaly mezi vrhy jsou u Angličanů výrazně delší, nechávají samice odpočinout.

Briti Bulharům vyčítají, že se nestarají o životní prostředí, odhazují všude odpadky, pálí plasty a listí, používají chemické přípravky při pěstování. Nezájem o okolí, provádění nekvalitní práce a upřednostňování kvantity nad kvalitou¹⁸ přičítají Briti éře socialismu, která v lidech zanechala stopy dodnes.

Začlenění versus izolace

---

17 Osobně jsem byla svědkem takového případu, kdy nám prodavač v hobby marketu nabídl speciální slevu, díky které byla výsledná cena ještě vyšší, než oficiální prodejní cena.

18 Melanie se domnívá, že bulharské chovy jsou degradované, neboť lidé mnozí přibuzná zvířata. Jejich maso pak není dobré. Proto si nechala dovést vejce na chov z Anglie.

Míra integrace – ovládnutí bulharštiny, interakce s místními a obeznámenost s bulharskou kulturou- je u zkoumaných aktérů různá. Nesouvisí přímo s délkou pobytu, spíše s osobní motivací a přístupem k vesničanům. Dansy s Raulem a Annie s Benem, kteří jsou v Bulharsku teprve druhý rok, ale jsou komunikaci a pomoci sousedů otevření, se učí poměrně rychle a mají povědomí o bulharských tradicích a praktikách. Aktéři se se svými sousedy sblížili, protože dělají to samé, sdílí stejné problémy i radosti (srov.Slavkovský 2002).

Melanie a Bel se před světem Bulharů uzavírají na svých farmách, do kontaktu přichází pouze se sousedy a jednou bulharskou kamarádkou a komunikují přes internet s jinými Britkami. Muži, kteří se kvůli obstarání obživy často pohybují mimo domov, jsou integrováni mnohem lépe. Aktivně používají jazyk, stýkají se s různými lidmi – migranty i Bulhary, takže mají širší rozhled. Luisa a Jacob jsou díky svému projektu v oblasti velmi známí. Komunikují ale s úzkou skupinou Bulharů, vzdělanými, environmentálně zainteresovanými a politicky aktivními. Možná právě kontakt s lokální elitou v nich posiluje představu o nekompetentnosti běžných lidí a potřebě je vzdělávat a vychovávat.

Vztah k britským a bulharským produktům

Pro zodpovězení této otázky bylo klíčové zúčastněné pozorování. Všimla jsem si, jaký je původ produktů, které aktéři používají, jak, co a kde nakupují, z čeho vaří. Aktéři se sami často spontánně vyjadřovali, čeho si cení a co naopak postrádají.

Všichni aktéři si z Velké Británie přivezli vybavení do domácností. Učinili tak z ekonomických důvodů, Evropská unie převoz věcí nijak neomezuje, bylo pro ně snadnější věci dovézt¹⁹, než prodávat a v Bulharsku kupovat nové. Zároveň nemají důvěru v trvanlivost bulharských produktů, britské považují za kvalitnější.

Bulharský trh Brity, zvyklé na neomezený sortiment výrobků, příliš neuspokojuje. Chybí jim pestrý výběr potravin, zejména sýrů²⁰. Obecně potraviny z obchodů považují za nekvalitní, zelenina a maso jsou navíc poměrně drahé. To byl hlavní důvod, proč začala například Bel s farmařením.

Nedostatek oblíbených potravin řeší třemi způsoby. Snaží se je v nejvyšší možné míře nahradit bulharskými produkty, jako to dělá Dansy, která zároveň s oblibou zkouší bulharské recepty. Bel a Terren se po většinu času uskromní, ale návštěvy, které za nimi přijíždí, jsou obtěžkány taškami s britskými potravinami. S takto získané potraviny jsou považovány za sváteční

---

19 Briti si za tímto účelem pořídili přívěsy nebo dodávky, které pak v Bulharsku prodali.

20 V Bulharsku jsou běžně dostupné prakticky jen dva druhy sýrů. Slaný bílý, kterému u nás říkáme balkánský, a žlutý, který nejvíce připomíná náš eidam. Angličanům chybí tvrdé a plísňové sýry.

delikatesu. Permanentní konzumace netrvanlivých britských potravin je běžná pouze v domácnosti Daniela, který s nimi obchoduje. Aktéři zůstávají věrní některým trvanlivým produktům, jako je čaj, koření, úklidové a kosmetické přípravky. Přílišná závislost na britských obchodech, stejně jako nepřestování si vlastní zeleniny, je mezi migranty předmětem kritiky.

S deklarovaným pozitivním vztahem k bulharským produktům jsem se příliš nesetkávala, většinou je hodnotí jako uspokojivé, například chléb. Kamarádka Dansy se dokonce domnívá, že typicky bulharské produkty neexistují. Když sháněla dárky, které by mohla dovézt do Británie, zjistila, že i suvenýry se dováží z Číny. Aktéři si obstarávají základní suroviny v supermarketech, kde kupují ty nejlevnější produkty, často ve velkých baleních. Typicky kávu, kukuřičné lupínky, margaríny, jogurt nebo hygienické potřeby.

Pro aktéry zůstává hmotným symbolem země to, co vidí na stránkách turistických průvodců- kosmetika z růží, sirene a slunečnicové pole.

Bulharská kuchyně

Kromě zemědělských praktik jsem měla možnost pozorovat vztah k bulharské kuchyni. Ve všech domácnostech připravuje jídlo téměř vždy žena. S výjimkou Luisy o sobě aktérky tvrdí, že vaření milují a rádi zkoušejí nové recepty. Největším fanouškem bulharské kuchyně je Dansy, která je zároveň majitelkou několika kuchařek s bulharskými recepty. V létě hodlá zavařovat zeleninu po bulharském způsobu. Další aktéři si oblíbili některá bulharská jídla, například sýrový koláč „banitsu“, ale sami ho nepřipravují. Jsou nadšení z bulharského piva a rakije, kterou dostávají od sousedů jako dar. Ben a Stanley si vyrábí vlastní.

Migrantské sítě

Ačkoliv se aktéři shodli na tom, že do oblasti přišli individuálně, že neměli žádné předchozí vazby na již usazené Brity, mnoho jiných skutečností svědčí o existenci poměrně silné migrantské sítě. Samotný příchod aktérů do Bulharska byl v případě Luisy s Jacobem a Bel s Terrenem zprostředkován reklamou. Dozvěděla jsme se, že v Británii působí realitní kanceláře, které zprostředkovávají nemovitosti v Bulharsku. V Británii vychází publikace specializované na reality a finance v Bulharsku, jazykové učebnice bulharštiny a další knihy, které mají migrantům usnadnit život v nové zemi. Britské realitní a poradenské služby, restaurace, bary, obchody a vzdělávací instituce fungují v celém Bulharsku, spravují je často již etablovaní migranti. Právníci, řemeslníci a další nabízejí své služby individuálně. Z aktérů, které jsem zkoumala, nepracoval pro bulharskou firmu nikdo, Stanley občas dostal soukromou zakázku od Bulharů.

Briti jsou vzhledem k velkým vzdálenostem propojeni zejména přes internet. Existuje velké množství specializovaných stránek, fór a facebookových skupin, které jsou věnované životě v Bulharsku. Aktéři si navzájem poskytují rady, diskutují, baví se. Mají vlastní internetové bazary, prostřednictvím kterých nabízí užitečné věci za nízkou cenu nebo zdarma. Vyměňují nebo prodávají mezi sebou plodiny i zvířata, často kvůli tomu cestují delší vzdálenost, ale připadá jim to přirozenější, snadnější, než jít prostě za sousedem.

Všichni aktéři kromě Annie a Bena, jejichž sociální vazby s jinými Brity zatím nesahají za horizont okolních vesnic, se navzájem znali, alespoň od vidění. Jsou členy britských fór, kde se diskutují zejména hospodářské postupy, internetových bazarů, komunikují spolu na facebooku, i když se nikdy neviděli. Sdílení statusu imigranta je zjevně sblížuje, alespoň virtuálně. Lucy pravidelně píše o životě v Bulharsku blog, který -jak jsem se přesvědčila- je hojně navštěvovaný jinými migranty. Poskytuje osobní informace o svém životě, o projektu a dává rady pro začínající farmáře. Annie s Benem pravidelně aktualizují facebookovou stránku farmy.

Fyzicky se potkávají na carbootech, což jsou pravidelné bleší trhy konané na volných prostranstvích, kam prodávající (z většiny také britští imigranti) přivezou zboží nebo nepotřebné věci v dodávkách, rozloží je na zem a prodávají. Je možné zde sehnat prakticky cokoliv. Rukodělné výrobky, anglické potraviny, knihy, šperky, starožitnosti, oblečení, hudební nástroje i sportovní vybavení. Dansy a Raul mě vzali na carboot konaný nedaleko Veliko Tarnovo. Spíše než o nakupování šlo o setkávání se. Sami aktéři carbooty označují za společenskou událost, záminku pro přerušení prací. Procházeli jsme se, letmo prohlíželi zboží. Dansy a Raul se se zdravili a zastavovali na kus řeči s řadou lidí, z povrchních rozhovorů bylo ale patrné, že se vídají velmi málo.

Jinou příležitostí pro fyzický kontakt jsou akce charity, ve které se mnoho Britů angažuje. Dansy, Lucy a Melanie se seznámili právě skrze charitu. Bližší vztahy vznikají zejména mezi Brity, kteří žijí fyzicky blízko sebe. I tak se navštěvují velmi málo, zdůvodňují to zaneprázdněností: „*Každý má spoustu práce na zahradě a kolem zvířat (Lucy)*“. Ženy občas zorganizují dámskou jízdu nebo se společně věnují koníčkům, například jízdě na koni nebo pletení.

Migrantská síť je velmi silná tehdy, když její člen potřebuje s něčím pomoci, něco vyměnit nebo prodat. I ti aktéři, kteří deklarovali dobré vztahy s bulharskými sousedy, se mnohem častěji a s menším ostychem obrací na jiné Angličany. Dovolují si od nich žádat mnohem víc, než by si troufli od Bulharů. Sdílení stejného osudu migranty sblížuje, krajanství má i v postmoderním globalizovaném světě stále silný vliv.

Dopad výdělečných strategií

Velká část Britů si zajišťuje obživu aktivitami, které jsou orientované na jiné migranty. Ze zkoumaných aktérů se „etnopodnikání“ věnuje pouze Daniel, Stanley preferuje zakázky od migrantů před Bulhary. Dansy a Raul práci pro Brity odsuzují, smysl vidí pouze v práci pro místní obyvatele. Jako selhání je chápána i cyklická migrace, kdy si aktéři opatřují prostředky v Británii. Luisa a Jacob se snaží svět cizinců a místních obyvatel propojovat, bez znalosti bulharštiny ale nejsou schopni navázat kontakty.

Sdílený názor, že Bulhaři se snaží Angličany šidit a jejich práce je nekvalitní, vzájemnou provázanost a závislost posiluje. Existence sítě a přítomnost dalších migrantů v okolí snižují ochotu imigrantů učit se jazyk a interagovat s místními obyvateli. Vše potřebné si obstarají skrze síť, v rámci níž se odehrává i jejich sociální život.

Izolace, odtrženost migrantů od okolí snižuje osobní spokojenost s životem v emigraci. Ti, kteří se úmyslně vyhýbají komunikaci s Bulhary, stěhují se do vesnic s převahou migrantského obyvatelstva a nenaučí se bulharsky ani za několik let, jsou v rámci migrantské sítě terčem kritiky. Tím, že ignorují bulharské obyvatele, vytváří negativní obraz o imigrantech obecně. Separace od lokálního společenství jim navíc prodražuje pobyt. Obstarávání si spotřebního zboží skrze síť je velmi drahé, Dansy tvrdí, že potraviny v britských obchodech jsou dvakrát dražší než v Anglii, anglické restaurace nepatří k nejlevnějším. V případě, že potřebují s něčím pomoci, se nemohou obrátit na souseda, jak je běžné, ale jsou odkázáni na jiné Brity, kteří mohou žít daleko. Neznají jazyk a poměry země, stávají se snadno obětí podvodů.

Masivní příchod migrantů do určitých oblastí výrazně zvýšil cenu pozemků a nemovitostí. Nejmarkantnější je situace ve Veliko Tarnovo a jeho bezprostředním okolí, v historických městečkách a v okolí přírodních či kulturních památek, kde ceny zvyšují i turisté. Tato místa se mění a přizpůsobují potřebám cizinců (objevují se dvojjazyčné nápisy, na řadě míst se dá domluvit anglicky), zároveň z nich chtějí ekonomicky těžit.

Lifestylové aspekty migrace

Dřívější versus současný život a plány do budoucna

Během pobytu jsem se zaměřila na pozorování prvků, které literatura ztotožňuje s lifestylovou migrací. Je to environmentálně příznivé chování, nekonzumní způsob života a způsoby využívání okolního prostředí. Ve všech případech se aktéři ujímají aktivní role a formují nový životní styl. Motivace pro emigraci jsem zjišťovala pomocí tématicky cílených otázek, Lucy a Stanley a Bel a Terren o důvodech odchodu z Anglie píší i na svých profilech. Pro většinu aktérů

bylo hlavním smyslem migrace zpomalit životní tempo, získat více času pro sebe. S úmyslem farmařit přijela Melanie a Annie s Benem, Luisa s Jacobem a Bel s Terrenem sháněli letní sídlo.

Plány a představy, se kterými aktéři do Bulharska jsem zjišťovala pomocí polostrukturovaných rozhovorů. Někteří aktéři emigrovali, aby od základů změnili svůj život. U jiných došlo a stále ke změnám pozvolna, neplánovaně. Aktéři se vyvíjí, čelí různým vlivům, nechávají se inspirovat. Literatura (Benson -O'Reilly 2009) popisuje, že pro aktéry je obtížně zpětně reflektovat původní přání a představy s žitou realitou. Aktéři mají sklon zpětně měnit plány tak, aby s realitou korespondovaly, aby nebyli vystaveni pocitu, že selhávají. Vzhledem k tomu, že v celé práci sleduji aktérskou perspektivu a aktérské interpretace, tento jev nijak dále neproblematizuji.

Pro Dansy a Raula nebyl jejich život v Anglii v rovnováze. Zpětně ho vidí tak, že neustále jen pracovali, aby si pak kupovali drahé věci, které nepotřebují. Nestíhali si vařit, kupovali polotovary nebo jídla v restauracích, neměli čas jeden na druhého. Odjeli, aby se dokázali vymanit z koloběhu věčné práce. Na Anglii jim také vadilo, že je přelidněná, že není možné někam jít a nepotkávat lidi, všude je hluk, kterému není možné uniknout. Jejich současný dům je sice situován nedaleko hlavní silnice, ale tento hluk Dansy nevadí, necítí neustálou přítomnost lidí. „Je tu klid, večer slyšíme žáby.“ I v Anglii měla domek se zahradou, která byla oproti současné asi čtyřikrát menší. Současný domov jim vyhovuje tím, že jim dopřává pocit soukromí, mají vlastní prostor, nemusí potkávat lidi, pokud si to sami nepřejí.

V Bulharsku se snaží plnit si své sny, na které v Anglii neměli čas - věnují čas svým koníčkům, cestují, odpočívají. Dansy zkouší různé recepty a experimentuje, Raul si vybavil dílnu a zkouší vyrábět ze dřeva. Jejich současný život je protipólem předchozího.

Nemají kontrétní představy, co přesně chtějí dělat, nechávají věcem volný průběh. Klíčové je v jejich novém životě samozásobitelství, které jim umožňuje snižovat závislost na trhu. Vědí, že s vlastní produkcí nevystačí. Než jim vyprší dočasný pobyt, musí si najít zdroj obživy. Chtěli by se živit prací, která je prospěšná bulharským obyvatelům. Nechtějí dále podporovat separaci Britů tím, že budou pracovat v rámci migrantské sítě, nevidí v tom žádný potenciál. Usilují o integraci, učí se jazyk a snaží se – byť na primitivní úrovni- komunikovat s místními.

Lucy a Stanley měli nejasnou představu pomalejšího a příjemnějšího života. V Anglii byli poměrně spokojeni, Stanley měl svoji farmu, choval hospodářská zvířata i mazlíčky, Lucy střídala různá zaměstnání. Říkali si, že by chtěli více času pro sebe. Do Bulharska přijeli poprvé na dovolenou, země jim připadala velmi levná, zdálo se proto jako ideální řešení. Neuvědomili si, že je

levná jen pro toho, kdo pobírá britskou mzdu. V době mého pobytu se ocitli v situaci, kdy byli nuceni pracovat snad ještě více než v Anglii. Současný život pro ně ale znamená nové výzvy, nové podněty. Budují nový dům, upravují pozemek. Jejich život je naplněný prací, na relaxaci ho mnoho nezbyvá. I tak jsou ale šťastní, stále vymýšlí, čemu se budou věnovat, až dokončí ty stávající. Jsou hrdí na to, že se dokázali integrovat, že si zařídili všechno sami. Teď pomáhají dalším migrantům, ačkoliv zvyšující se počet migrantů ve svém okolí příliš nevítají.

Melanie a Daniel přišli každý s rozdílnými plány a představami. Daniel přijel relaxovat, ale záhy se pustil do dalšího byznysu. Jeho představy nebyly nijak spojeny se samozásobitelstvím a životem na venkově. Je to městský člověk, který si přijel užívat život, možná i vynahradiť to, o co v mládí kvůli intenzivní práci přišel. V Anglii nestudoval vysokou školu, nechtěl jen sedět nad knihami a pasivně přijímat informace. Vadí mu zažitá představa, že člověk musí nejprve studovat, poté celý život pracovat a v důchodu může dělat, co ho baví. „*Copak budu mít ve stáří sílu dělat to, co mě baví v mládí?*“ Svá přání si plní nyní, kromě práce se věnuje koníčkům a rodině. Přizpůsobil se Melaniným představám, ale samota ho neuspokojuje, práci na farmě nemá rád. Chtěl by se vrátit do města. Oceňuje genius loci a krásu starých domů ve svém předchozím bydlišti. Potřebuje městský ruch, být obklopen lidmi.

Melanie šla za svým snem mít vlastní organickou farmu. Hospodařila v malém už Anglii, ale společenské klima jí přišlo příliš stísněné. Odešla, aby mohla žít volněji, bez pocitu neustálé kontroly. Chtěla mít soukromí, být obklopena přírodou, ne lidmi. Současné místo jí maximálně vyhovuje, pomalu ho přetváří podle vlastních představ. Know-how si přivezla s sebou, jedná se o permakulturu, které se postupně učila od dob studií. Má plány na postupné rozšiřování farmy, chce navýšit počty i druhy chovaných zvířat, začít pěstovat plodiny, aby byla soběstačná. V současné době je prioritou rodina a péče o děti. Důležitá je pro ni harmonie. Buduje si vlastní ráj na zemi, ve kterém se uzavírá před světem. Budoucnost vidí pozitivně, děti odrostou, ona bude mít více času na farmu. Nepřipouští si, že je život na samotě nebude bavit, že budou odtrženi od vrstevníků. Melanie a Daniel přijeli každý s jiným plánem. David chtěl relaxovat, trvalé usazení v plánu neměl. Země se mu velmi zalíbila, po čase si našel zdroj obživy, který ho finančně uspokojuje. Podnikání mu umožňuje finančně zajistit rodinu a zároveň mu zbývá dostatek volného času. Chce zkoušet nové věci, momentálně je plně zaujat amatérskou archeologií.

Oba tvrdí, že založení rodiny neplánovali. „Partner, děti, pět psů a koček, nic z toho na mém seznamu nebylo (Melanie).“ Se současným stavem jsou ale spokojeni.

Život Luisy a Jacoba se oproti původnímu plánu zcela převrátil. Původně měl zakoupený objekt sloužit jako prázdninový dům, jeho velikost a vnitřní uspořádání ale dokonale splňovalo

podmínky hostelu. Koupili dva domy, protože nechtěli mít sousedy tak blízko sebe, samota jim ale také nevyhovuje. Teď se snaží domy zaplnit lidmi, chce organizovat kroužky pro děti a celkově přitáhnout lidi do okolí. Přijeli do Bulharska relaxovat, odpočívat. Zejména poslední dva roky pracují více než kdy dříve, pouští se do prací, které nikdy dříve nezkusili. Přiznávají, že jsou někdy velmi unavení, ale většinou jsou nadšení do nové práce. Jejich projekt se od rekreačního bydlení posunul k hostelu a během posledního roku přibyl kompletní servis pro turisty, ekologické centrum s kurzy a workshopy a dětský klub. Oba žili celý život v Anglii, byli poměrně spokojení, jen chtěli ještě zkusit něco jiného. Důchod ve Skotsku jim nepřipadá lákavý, zejména kvůli chladnému a deštivému počasí. Spokojenost se současným životem kolísá podle toho, jestli Luise připadá, že projekt postupuje, zejména v oblasti spolupráce s institucemi.

Plány Luisy a Jacoba v Bulharsku se mění každou chvílí. Luisa je velmi energická, má stále nové nápady. Ráda by dosáhla toho, že hostel bude finančně soběstačný a nebude ho muset dále dotovat. Z komerčních aktivit chce také pokrýt náklady na environmentální vzdělávání dětí, aby bylo dostupné všem. Luisa se domnívá, že její aktivity jsou v místě potřeba, i když nejsou momentálně oceňovány. Zároveň si uvědomuje, že si klade příliš velké cíle, které se neobejdou bez finanční i administrativní pomoci bulharských institucí.

Pro Bel a Terrena se také hodně změnilo. Původní záměr investovat a zároveň si pořídit prázdninový dům, se přetavil v trvalou migraci a pozvolnou proměnu životního stylu. V době, kdy rozhodovali o tom, že se přestěhují trvale, zvítězila myšlenka, že v Bulharsku, kde je mnohem pomalejší životní tempo, budou mít více volného času.

Přijeli žít pomalejší, příjemnější život. Měli v plánu pokračovat dál ve své práci, Terren díky kvalifikaci získal snadno práci v Bulharsku, pracuje mimo domov v kolektivu dalších mužů, často jiných migrantů. Bel chtěla dál řídit obchod na dálku. Po roce došla k závěru, že to není možné a raději ho prodala.

Potraviny v Bulharsku jim připadaly nekvalitní a přitom drahé. Přejít k samozásobitelství byl pro Mel logický krok. Z moderní emancipované ženy, která samostatně podnikala a večery trávila s přáteli u piva, se stala žena v domácnosti, která pečuje o dům, farmu i manžela. S novým životem je spokojená, vyhovuje jí nová role. Jíst z vlastní zahrady považuje za skvělý pocit, o úplnou soběstačnost ale neusiluje. Uspokojení z vlastnoručně vyprodukovaných potravin odráží pozici postmoderního člověka, kterému zahradničení umožňuje moci alespoň něco v životě ovlivnit (Beck 2004).

Během času z pohodlnějšího, dům, který jim zpočátku vyhovoval, postupně upravují a vylepšují. Další zásadní plány nemají, budou se pravděpodobně odvíjet od toho, zda se jejich příbuzní usídlí v okolí.

Annie a Ben si životní styl farmáře -samozásobitele zvolili ve věku, kdy ještě plně nezakusili život městského postmoderního člověka. Přijeli, aby „*se pokusili přežít na tom, co vyprodukuji (Ben)*.“ Ben, který kromě cestování a práce na farmách pracoval příležitostně ve skladu, si je vědom, že kvůli nízkému vzdělání nemá šanci v Británii uspět. Současný projekt v Bulharsku vnímá jako šanci žít důstojný a spokojený život. „*Doufám, že nám to tady vyjde, abychom nemusel zase dělat tu příšernou práci v Anglii (Ben)*“. Annie žila v Anglii jako typická mladá žena, byla poměrně spokojená. Ačkoliv s životem na farmě neměla žádné předchozí zkušenosti, práce ji velmi baví a naplňuje.

Chtějí rozšířit produkci plodin, aby měli dostatek krmiva pro všechna zvířata. Zatím žijí z úspor, je jim jasné, že při sebevětší skromnosti se samozásobitelstvím nevystačí. Prodávat produkci neplánují, v oblati, kde žijí, není komu. Během zimy se chtějí živit prodejem Benových výrobků, Annie zvažuje sezónní migraci. Za ideální však považují zůstat v Bulharsku.

Překážky v cestě za sny

Na tuto otázku budu odpovídat souhrnně, neboť většina aktérů se potýká se stejným problémem. Jak je patrné z předchozího textu, aktéři kromě Melanie a Daniela se potýkají s nedostatkem finančních prostředků. Dansy s Raulem a Annine s Benem zdroj obživy zatím nemají a žijí z úspor. Pokud se jim ho nepodaří najít, budou nuceni hospodářství opustit a vrátit se do Anglie. Aktéři, kteří jsou usazeni delší dobu, si zdroj obživy našli. Finanční ohodnocení je ale tak nízké, že jim vykonávání placené práce zabere většinu času. Volný čas, za kterým do Bulharska přijeli, je věnován na nezbytné práce kolem domu a farmy. Lucy a Stanley nestíhají obdělávat velký pozemek, který tak složitě sháněli. Terren, který tráví většinu dní na stavbách, nestíhá opravovat vlastní dům. Představa, že země je velmi levná a život v ní bude snadný, nekalkulovala s velmi nízkými příjmy. Aktéři to řeší částečným uskromněním, zejména ženy uváděly, že v Bulharsku si nekupují žádné další oblečení, nechodí ke kadeřníkovi, kupují ty nejlevnější produkty. O zásadní změně životního stylu ale neuvažují.

S finančními problémy se potýká i Luisa a Jacob, kteří do projektu investovali většinu celoživotních úspor. Jejich největším problémem je ale to, že nejsou schopni zvládnout jazyk. Jazyková bariéra znemožňuje přímou komunikaci se zástupci parku i dalšími možnými partnery, rozvoj projektu blokuje četná nedorozumění. Luisa chce pracovat s místními lidmi, ale nemůže je sama oslovit. Neschopnost domluvit se a neznalost bulharských poměrů maří její usilí, není pro místní lidi hodnověrná.

Melanie se potýká s problémy týkající se chovu zvířat. Podle bulharských kvót jim má málo na to, aby byla registrována jak farmář, a není tedy nárok na standardní veterinární péči. Dále uvádí, že se bulharským řemeslníkům, nepodařilo nainstalovat solární panely. Je tedy stále závislá na dodávkách elektřiny.

Kvůli pracovnímu vytížení aktéři přesouvají plány dál do budoucnosti, nevzdávají se jich (Lucy a Stanley, Terren a Bel), podobná je situace Melanie, kterou poslední roky zaměstnávají děti.

Luisa a Jacob přičítají dosavadní neúspěchy bulharské straně. Viní je z toho, že neumí anglicky, že jsou líní, nemají zájem, nedokážou ocenit, co „pro ně“ bude. Vlastní nedostatky a to, že své plány nedomysleli, si nepřipouští.

Bel změnu životnímu stylu popisuje přechod k samozásobitelství jako přizpůsobení se místním podmínkám. „*Bulharsko je pro tento životní styl tak vhodné.*“

Ekologická opatření

Ekologicky příznivý způsob života jsem sledovala proto, že na základě literatury považuji aktéry za lifestylové migranty. Jedním z motivů lifestylové migrace je být soběstačný, žít skromně s v souladu s přírodou.

S vědomým a komplexně promyšleným způsobem, jak žít ekologicky, jsem se setkala pouze u Lucy a Stanleyho. Aktéři mají vlastní pojetí ekologie a venkovského životního stylu, které se značně liší od života bulharských vesničanů. Britové neváhají vnášet do krajiny nepůvodní rostliny a zvířata, vybavují si domy veškerými moderními technologiemi a přístroji, přepravují se auty, kupují tropické ovoce atd. Nikdy by ale na svém pozemku nepoužili chemický postřik, jak běžně dělají jejich sousedé.

Často kladou důraz na jeden nebo několik aspektů, kterým přiřkládají velký význam (jednotlivé praktiky rozebírám v analýze profilů). Šetrnost a omezení spotřeby je u mých aktérů motivováno spíše ekonomicky, než že by se jednalo o vědomé ekologického chování.

Shodují se v tom, že pěstují organicky, bez použití chemických přípravků. Dvě aktérky se snaží aplikovat principy permakultury, ale něco si dělají podle sebe. Ostatní aktéři se řídí principem „pokus omyl“. Nepotvrzují tezi H. Librové, že ekologii je třeba rozumět, nedisponují moudrostí předků, tradicí. Pokud si neví rady, jsou se poradit se sousedy (Dansy a Raul, Annie a Ben). Častěji hledají v odborných knihách nebo na internetu.

Obraz pro publikum

Abych dokázala zodpovědět otázku, jaký obraz o sobě aktéři vytváří ve vztahu k vnějšímu světu, analyzovala jsem jejich profily na dobrovolnickém portálu. Profily slouží k navázání kontaktu s dobrovolníky, prezentují aktéry a jejich projekt²¹.

Jednotlivé profily jsou dány strukturou, kterou definuje zaštiťující organizace. Jednotlivé domácnosti, tedy jsou vedeny položkami, které organizace pokládá za důležité s ohledem na svůj profil a oslovení dobrovolníků. Zároveň je v rámci profilu umožněno prezentovat i další informace, které domácnost (resp. její reprezentanti) pokládá za důležité. Domácnosti jsou při tom představeny jak slovem, tak obrazem. Obsahy profilů uvádím v příloze²², v této části práce přecházím k interpretaci a analýze.

Profily domácností se liší svojí délkou, obsahem i způsobem podání. Charakteristiky, které jsou domácnostem společné, jsem pro potřeby analýzy zformulovala do šesti kategorií. Jsou to osobní charakteristika, požadavky na dobrovolníka, benefity pro dobrovolníka, představení lokality, vizuální prezentace a formální image profilu. Jednotnou vizuální podobu zajišťuje portál, stejně jako uvedení některých údajů prostřednictvím předdefinovaných polí. Přesto se objevují individuální prvky, o kterých píše v analytické části.

Kategorizace profilů domácností

Dansy a Raul se na dobrovolnickém portálu představují jako ekologičtí farmáři, kteří prošli dobrovolnickou zkušeností. Z rozsáhlého plánu na rozšiřování je patrné, že projekt je v začátcích, tomu odpovídá i délka pobytu v Bulharsku. Využívají přírodní metody a lokální zdroje. Jsou civilizovaní, splňují západní hygienické standardy (koupelna) a chovají se eticky ke svým zvířatům. Nejsou připoutáni k místu, chtějí cestovat.

Požadavky na dobrovolníky jsou formovány skrze odpovědnost vůči zvířatům. Staví se do role učitelů, kteří příchozím dobrovolníkům ukáží, jak se dá žít. Pobyt u nich znamená i zábavu a turistiku.

Neuvádí žádné informace o vesnici a okolí, kde žijí, nehraje v jejich novém životě významnou roli.

Profil je poměrně stručný, uvedené informace se vztahují pouze k nové sezóně. Na prvním místě je zmíněna soběstačnost a výčet aktivit, které provozují. Konkrétní práce požadované po

---

21 Informace na profilech jsou aktualizovány pro sezónu 2014, některé údaje (například stavy zvířat, pracovní náplň) se proto liší od těch, se kterými pracuji v ostatních částech textu.

22 Viz Příloha 1, str. 61

dobrovolnicích jsou naopak až na konci. Profil je doplněn několika fotografiemi. Panoramatické fotografie zahrady evokují klid a harmonii, nic konkrétního se z nich ale nedozvídáme. Fotografie, na které je Raul, jak si vyrábí hrábě, poukazuje na schopnost poradit si, improvizovat. Zajímavý je i kontrast primitivního dřevěného nástroje, který vzniká s pomocí akuvrtačky.

Lucy a Stanley se označují za emigranty, kteří v novém domově žijí veselý, zdravý a skromný život. Jsou farmáři, ekologové, vědomě snižují svou ekologickou stopu a šetří zdroji. Identifikují se s rurálním životem, který v jejich případě založen na ekologických motivech, a chtějí ho předávat dál.

Mají jasný cíl, žít co neekologičtěji a nejšetněji, nebýt závislý na trhu a očekávají to i od návštěvníků. Stejně tak mají jasno o budoucích projektech a požadavcích, které jsou kladeny na dobrovolníky. Požadují zejména schopnost pracovat samostatně, pro složitější práce shánějí dobrovolníky se zkušenostmi. Sami své plány nestíhají, jsou proto ochotni část pozemku sdílet za práci na něm.

Kromě nových poznatků, nabízí gastronomický zážitek domácího jídla. Vyzdvihována je i zábava (volnočasové aktivity, společné večery).

Vesnici představují jako rurální, typicky bulharskou, což spojují se špatnou dopravní dostupností, ale také krásnou okolní přírodou.

Hlavní zprávou profilu je naléhavá mobilizace dobrovolníků. Seznam prací a potřeba pomocníků představuje většinu textu. Několikrát zdůrazňované a podrobně popsáno je rovněž ubytování, které dobrovolníkům poskytuje.

Na fotografiích jsou zdokumentovány aktivity, které pár spolu s dobrovolníky prožívá. Společná práce, jídlo i volný čas. Jejich cílem je ilustrovat a potvrdit text. Ruralita je ztělesněna v několika fotografiích -slunečnice, záběry louky před domem, fotka prasnice. Civilizace a historie v klasické fotografii hradu ve Veliko Tarnovo. Žijí v tradiční zemědělské oblasti, která je při příchodu atraktivněna aktivitami, které Lucy a Stanley provozují (umění, sport), a přítomností kulturně bohatého města v blízkém okolí. Z fotografií jídla vyplývá, že dobrovolníci jsou opečovávaní, což přispívá k příjemnému pocitu domova. Společné fotografie a jejich popisky vyjadřující stesk dokumentují vytvoření mezilidských vztahů, které jsou pomocí technologií udržovány transnacionálně.

Melanie a Daniel se prezentují skrze kategorii rodiny, současný život je podřízen potřebám dětí. Práce na farmě je formována moderním ekologickými přístupy (permakultura, kombinované sázení). Projekt nemá konkrétně danou podobu, je zde prostor pro realizaci vlastních představ..

Místo je prezentováno jako samota, kde je člověk obklopen přírodou a vystaven jejím vlivům, nabízí kategorie novodobého luxusu jako je klid, čistota. Považovali za důležité zmínit, že kulturní život je také na dosah.

Jediným požadavkem je opět zodpovědnost, tentokrát ve vztahu k dětem, která má být potvrzena třetí stranou.

Většinu profilu naplňuje detailní popis dílčích prací a ubytování pro dobrovolníky, není však jasný hlavní cíl projektu.

Fotografie ilustrují izolovanost a krásu místa, jde o panoramatické pohledy na farmu a okolí. Tento aspekt je posílen tím, že na fotografiích není žádný člověk, zobrazená zvířata se volně pohybují. Na farmě vládne přírodní řád, ne lidská ruka.

Luisa a Jacob zůstávají na svém profilu v anonymitě, prezentují se skrze hostel. Klíčový je jednoduchý životní styl bez moderních technologií, ekologie a udržitelnost. Tyto kategorie nejsou aktérům vlastní, vyžádala si je povaha místa. Prezentují práci předchozích let a to, že usilují o kontinuitu projektu. Přišli jako cizinci, místo si zamilovali a teď usilují o jeho rozkvět a zachování dalším generacím. Toho chtějí dosáhnout prostřednictvím budování vztahu k přírodě u místních dětí a šířením environmentálního povědomí. Staví se tím do kulturně nadřazené role, neuznávají kompetence místních lidí žít ve vlastním prostředí.

Prostředí je prezentováno jako divoké a nedostupné, pro někoho možná dokonce nevhodné k pobytu (nedostatek vody). Sami aktéři si tento životní styl zatím neosvojili, bojují s ním.

Projekt zprostředkovává prožitek jednoduchého drsného života, opak k civilizovanému městskému. Izolace je kompenzována přítomností více dobrovolníků, Luisa s Jacobem kolem sebe vytváří komunitu sdílející zájem o přírodu.

Ocení iniciativu a zkušenosti zvenčí, sami si často neví rady.

Profil je velmi stručný, veškeré informace směřují k vyvolání necivilizovanosti místa. Nedostatek komfortu je vtipně převeden ve výhodu – koupele ve vodopádu nebo s výhledem na okolní hory.

Fotografie ilustrují text, zobrazují přírodu v podobě panoramatických fotografií, ruralitu prostřednictvím staré stodoly a muže s koňským povozem. Nedostupnost dokládá terénní auto. Samotný hostel na fotografiích není, narušoval by konstrukt divoké přírody.

Bel a Terren prezentují svůj projekt jako cestu velké změny. Typičtí britští přepracovaní městští lidé emigrovali, aby mohli zpomalit. Neplánovaně se z nich stali farmáři, samozásobitelé a kutilové. Prezentují se jako velmi veselí lidé, jejich nový život je naplněn smíchem a veselím.

Užívají si život, nejsou to tradiční zemědělci, kteří celé dny tvrdě pracují. Šetrnost a ekologické cítění je ztělesněno přáním přejít na obnovitelné zdroje energie.

Jsou civilizovaní, jejich dům poskytuje veškerý komfort moderního života, na odstranění posledních nedostatků se pracuje. Z rurálního prostředí je vytrhuje svět internetu a počítačových her. Jejich projekt nepodléhá pevnému řádu, věcem se nechává volný průběh, klíčové je si dny užít.

Společná zábava je to hlavní, co jejich projekt nabízí. Jsou ochotni sdílet svůj volný čas s věnovat ho hrám nebo výuce (bojová umění.)

Pomalost a relaxovanost jsou atributy, které přisuzují bulharské kultuře. O samotné vesnici se nedozvídáme nic.

Na náročné stavební práce shánění dobrovolníky -experty, pro všechny je hlavní podmínkou společenskost, dobrá nálada a pohoda. Pracovní náplň pobytu je upozadována, jako by nebyla vůbec důležitá.

Detailní popisy hospodářských zvířat a jejich prosperity či péče o dva opuštěné psy odráží moderní mentalitu, pro kterou chov zvířat není životní nutností, ale potěšením. Pohrdají rurální mentalitou, která dovoluje ponechat psy vlastnímu osudu.

Bel a Terren jako jediní ponechali celou historii profilu, stává se tím poněkud nepřehledný, neboť některé obecné informace jsou uvedeny jako aktualizace jednotlivých let. Dávají k dispozici informace, jak jejich projekt vznikal, včetně všech událostí, které považují v životě farmy za důležité.

Historii farmy dokumentují i fotografie. Ukazují nám rozvoj farmy za poslední tři roky. Bel a Terren se ztvárňují jako osadníci, kteří přišli na opuštěné a zanedbané místo, a svou práci ho přivádí k životu. Projekt je kolektivním úsilím, což dokládají fotografie dobrovolníků při práci. Obsahem všech fotografií je práce -dlouhodobá a trvanlivá v podobě renovovaných budov, nebo sezónní a určená ke spotřebě – v podobě zpracovaného masa a zeleniny.

Annie a Ben rovněž tvrdí, že jejich život doznal velkých změn. Stali s z nich farmáři, samozásobitelé žijící v harmonii s přírodou. Jejich profil budí dojem otevřenosti a bezstarostnosti. Na druhou stranu jsou zodpovědní – vůči přírodě i vůči svým hostům.

Jejich nový život charakterizuje snaha o maximální soběstačnost v produkci potravy a šetrné využívání zdrojů. Ačkoliv je práce na zahradě, kolem domu a zvířat naplňuje, nejsou k farmě zcela připoutaní. Dokáží si představit, že vše svěří někomu jinému, aby mohli cestovat. S vnějším světem jsou propojeni virtuálně, dění na farmě je dokumentováno na speciální facebookové stránce.

Vesnici představují ryze prakticky skrze (ne)dostupnost infrastruktury – obchodů, bankomatu, dopravy.

Na dobrovolníky nejsou kladeny specifické požadavky, práce zahrnující jakékoliv rutinní i sezónní činnosti na farmě, jim bude vždy vysvětlena. Usilují o to, aby se u nich cítili dobrovolníci dobře, zajistili jim soukromí (vlastní pokoje). Odměnou je dobrovolníkům společně strávený volný čas mimo farmu, je zde patrná snaha vyvažovat rutinu venkovského života.

Profil je velmi přehledný, obsahuje zejména praktické informace pro potenciální dobrovolníky. Hned v prvním odstavci nacházíme hlavní cíl letošní sezóny, dále jsou zdůrazněny ekologické aspekty jejich života.

Fotografie na profilu dokumentují práci a volný čas na farmě. Na všech fotografiích je alespoň jeden z aktérů, často společně s dobrovolníky. Fotografie dokumentují práci a její výsledky, které jsou zdrojem hrdosti a dokladem osobního úspěchu. Samozásobitelství a svépomocná stavba domu nahradily ekonomické aktivity a stávají se kritériem podle kterého je odvozován nový sociální status aktérů. Aspekt rurality je také patrný, veškerá práce je prováděna manuálně, postaru. Fotografie výroby košťat může znamenat, že si aktéři osvojují bulharskou kulturu a praktikují tradiční řemeslo, nebo ilustrují vlastní soběstačnost (peníze v tomto případě jistě nehrály roli, cena košťat na trhu je ve srovnání s časem potřebným na jejich výrobu velmi nízká).

Analýza profilů domácností

Aktéři o sobě poskytují určitý soubor informací. Volba obsahu, to, na jaké aspekty kladou důraz, i to, jakým způsobem informace podávají, nám skládá obraz, jak vidí sebe a svůj projekt, přesněji jak si přejí, aby byl ostatními vnímán. Kromě představ aktérů se do podoby profilů promítají i požadavky portálu. Účelem profilů je přilákat určitý typ lidí, sebeprezentace aktérů se snaží naplnit očekávání potenciálních dobrovolníků.

V této části analyzují kategorie, které mají profily aktérů společné, a naopak prvky, kterými se odlišují. Rozdílnosti poukazují na vysoce individualizovaného postmoderního člověka, který si sám volí životní cestu.

Společné charakteristiky

Všichni aktéři se označují jako producenti potravy, kromě horského hostelu deklarují snahu o co nejvyšší soběstačnost -potravinovou i energetickou. Se samozásobitelstvím souvisí i další praktiky, které aktéři považují za správné a jejich dodržování vyžaduje od všech příchozích. Každá domácnost má ale jiné priority, jednotlivým aspektům lidského života přičítá různou důležitost.

Objevuje se vědomé šetření zdroji (voda, energie, plasty), nepoužívání jakýchkoliv chemických přípravků (včetně úklidových prostředků, kosmetiky apod.), používání kompostovajících záchodů, využívání přírodních materiálů či neprodukce směsného odpadu.

S výjimkou Melanie se nehlásí k žádnému ze západních expertních přístupů v produkci plodin, u všech je ale cítit odstup od praktik a smýšlení vesničanů. Hlásí se k organickému pěstování a snaží se vylepšovat životní podmínky hospodářských zvířat. Stali se z nich chovatelé pouličních koček a psů, které rurální mentalita Bulharů ponechala vlastnímu osudu. Staví se do kulturně nadřazené role, zbytek vesnice v profilech vystupuje jak symbol zaostalosti a izolovanosti.

Aktéři se domnívají, že během pobytu v Bulharsku získali užitečné kompetence a chtějí je poskytovat dalším lidem. Berou na sebe roli učitele, kteří příchozím dobrovolníkům ukazují, jak správně žít na venkově.

Ačkoliv žijí uprostřed přírody, ve starých domech, jsou civilizovaní, nebo by alespoň chtěli být. (pracují na tom). Disponují standardními technologickými vymoženosti (elektřina, plyn, internet, TV), vybudovali moderní koupelny a splachovací toalety, které v inventáři domů nebyly. Pobyt u nich znamená kontakt s divočinou, která ale byla aktéra zkrocena, takže umožňuje zároveň komfort vyspělého světa. Jiné domácnosti naopak některé primitivní podmínky prezentují jako přednost (venkovní solární sprcha je ekologická, umožňuje výhled na hory během očisty).

Velice významným prvkem je deklarovaný pohodový životní styl, naplněný příjemnými chvílemi a zábavou. Aktéři tím stvrzují životní plán – žít pomaleji, bez stresu, mít volný čas- se kterým do Bulharska přišli. S pracemi se nespěchá, dobrovolníkům je ponechána značná volnost v tom, do kterých činností se chtějí zapojit, pro náročnější projekty shání již zkušené dobrovolníky. Aktéři vystupují ve vztahu k příchozím suverénně, neohroženě. Požadavek odpovědného přístupu dobrovolníků se objevuje pouze ve vztahu k dětem nebo zvířatům.

Soukromí aktérů a dobrovolníků je prostorově odděleno, aktéři mají pro návštěvníky vyhrazený pokoj nebo celý dům. Jsou naopak nakloněni společnému jídlu a trávení volného času, s výjimkou Melanie, kterou plně zaměstnávají děti. Tím, že se dobrovolníkům věnují i mimo práci, vyjadřují, že příchozí nejsou vnímáni jen jako levná pracovní síla, ale i rovnocenný partner a společník, kterého chtějí poznat.

Individuální prvky

V profilech se objevují individuální prvky, které se týkají kompetencí dobrovolníků, nabízených benefitů, požadované práce i pojetí ekologie.

Jak již bylo uvedeno výše, jednotlivé domácnosti mají odlišné představy o tom, co znamená ekologicky šetrný způsob života. Lucy a Stanley a Annie s Benem mají komplexní přístup, úsilí o harmonii s přírodou se promítá do všech sfér jejich života, šetrné chování je přirozeně vyžadováno od všech příchozích. Žádný z aktérů ale není fanatikem, žijí skromně, ale plnohodnotně. Luisa s Jacobem vyžadují pouze skromnost ve spotřebě vody. Důvodem není vědomá snaha o snižování ekologické stopy, ale skutečnost, že v oblasti je vody nedostatek.

V profilu Melanie je klíčová práce, naopak společný volný čas se v něm nevyskytuje, forma trávení volna zcela na dobrovolnících. Bel s Terrenem naopak stále vyzdvihují zábavu, hry, společné večery. Profil působí dojmem, že spíše než pomoc s pracemi hledají společníka.

Dansy s Raulem a Annie s Benem shánění dobrovolníky, kteří by je na pár týdnů zastoupili, aby mohli společně odcestovat. Na dobrovolníka je uvalena odpovědnost za jejich majetek a zvířata. Lucy se Stanleyem jsou zase ochotni dobrovolníkům propůjčit část pozemku. Tito aktéři mají v dobrovolníky velkou důvěru, jiní – například Melanie chtějí mít naopak vše pod kontrolou.

Specifické požadavky na dovednosti dobrovolníků se objevují pouze tam, kde se aktéři pouští do stavitelských prací, v této sezóně jde o Terrena s Bel a Lucy se Stanleyem. V ostatních oblastech se aktéři vnímají spíše jako nositelé kompetencí. Aktéři uvádí své specifické znalosti a dovednosti, které mohou dobrovolníky ve volných chvílích učit. V případě Terrena se jedná o bojová umění, Stanley zase ovládá lukostřelbu.

V závěru této části poukazuji na provázanost témat, obsažených ve výzkumných otázkách. Shrnuji společné znaky a tendence, se kterými jsem se během výzkumu setkala.

Do jaké míry považuje aktér Bulharsko za svůj domov, úzce souvisí s jeho postojem k bulharské kultuře a odráží se v používání britských /bulharských produktů. Orientace na Británii se zrcadlí v zapojení do migrantských sítí a orientování ekonomických aktivit, překvapivě ale nesouvisí s délkou pobytu v Bulharsku.

Nikdo z aktérů nedeklaroval osobní vztah k Bulharsku a jeho obyvatelům, objevily se pouze motivy krásné přírody. Proto se domnívám, že výběr lokality byl určen především ekonomickými podmínkami. Pokles libry a tedy hodnoty britských nemovitostí způsobil, že Francie – často preferovaná destinace- se stala finančně nedostupnou. Ačkoliv to nikdo z aktérů explicitně nezmínil, za důležitý faktor považuji, že Bulharsko je členem EU, emigrace byla díky tomu byrokraticky i logisticky snadná²³.

Do vztahu k bulharské kultuře a životu bulharského obyvatelstva se u všech aktérů do jisté míry promítá orientalistické myšlení (Buchowski 2006). Bulhaři jsou považováni za nekompetentní ve všech sférách každodenního života – pěstování, chovu zvířat, výchově dětí, péči o životní prostředí. Briti viní bulharské politiky z korupce, z vysoké nezaměstnanosti a nízkých mezd, které nutí obyvatele k nelegitimním praktikám. Setkala jsem se velmi paternalistickým přístupem, kdy se aktéři vnímali jako učitelé, odpovědní za vzdělání a rozvoj místních obyvatel. Jiní aktéři naopak projevovali snahu porozumět bulharské kultuře a jejím nositelům, jako první krok chápou ovládnutí jazyka. Aktéři sdílí představu odlišnosti a zaostalosti Bulharska, na druhou stranu vůči západnímu

23 Vysvětluji si tím skutečnost, že například v Srbsku, které jsem také v rámci dobrovolnictví navštívila, a které má velmi podobné klimatické podmínky a cenovou hladinu, se britští migranti nevyskytují.

světu (například vůči svým blízkým v Británii) vystupují jako patroni Bulharska a vyvrací představy o nebezpečné divošské exotice²⁴.

Zajímavým aspektem je porovnání náplně migrace. Na svých profilech se aktéři prezentují jak farmáři/ekologové, hlavním smyslem jejich migrace je vybudovat a provozovat organickou farmu (v případě Luisy ekologický hostel a infocentrum). V motivacích, které jsem zjišťovala během výzkumu, hrála hlavní roli produkce pouze pro Annie a Bena. Při ostatní aktéry je samozásobitelství pouze prostředkem, jak naplnit představu o příjemnějším životním stylu, nezamýšlený důsledek života bez britských finančních zdrojů.

---

24 Někdy jsem se setkala s tím, že přátelé migrantů nebo dobrovolníci ze zemí západní Evropy a USA odmítli do Bulharska jet nebo na poslední chvíli cestu zrušili, protože zemi považují za příliš nebezpečnou. Luisa tvrdí, že „americká vláda posílá lidem dopisy a emaily, aby nejezdili do východní Evropy. Chtějí je zastrašovat, aby byli manipulovatelní. Moje kamarádka je z Ameriky a nikdy by sem nejela. Myslí si, že jsme blázni.. A přitom je tu tak bezpečno.“

Závěry

Britští migranti, kterým je tato práce věnována, se vymezují vůči postmoderní společnosti a životu, který taková společnost vyžaduje. Svou emigrací demonstrují odpor k neoliberalnímu kapitalismu a zvyšující se kontrole osobního života, které v Británii čelili. Aktéři byli nespokojeni zejména s konzumním způsobem života, s prací do úmoru a následným zbytečným utrácením. Ztratili životní náplň, neměli čas na sebe a své partnery. Hlavním důvodem k odchodu tedy nebyly politické nebo socioekonomické podmínky v Británii, ale životní styl, ke kterému byli nuceni. Deklarovali, že odešli, aby byli schopni žít pomalejší a více naplňující způsob života (srov. O'Reilly 2009).

Ačkoliv deklarovali, že do země přišli individuálně, v Bulharsku funguje rozsáhlá britská imigrantská síť, v rámci kterých se rozvinuly realitní, finanční, právní a poradenské služby. Bez ohledu na původní plány a motivace jsou všichni aktéři do této sítě zapojeni. Na jednu stranu jim zajišťuje sociální kontakt a veškeré potřebné služby, na druhou stranu ale znemožňuje integraci v místě, kde se usadili. Jsou zajati mezi dvěma kulturami, přičemž proti své domovské (britské) se částečně vymezují, a bulharské se mnozí z nich nechtějí otevřít. Bez ohledu na původní přání a motivace se aktérům nedaří vymanit z kulturních vzorců britské společnosti a odhodlat se k radikální změně životního stylu, který lifestylová migrace předpokládá.

Jsou to transnacionálové, ačkoliv je současný zemědělský způsob života připoutává k místu, jejich sociální životy se z velké části odehrávají mimo vesnici, kde žijí. Udržují kontakty s rodinou a přáteli v Británii, komunikují a setkávají se s dobrovolníky ze všech kontinentů, sami rádi cestují. Necháávají se inspirovat jinými projekty a vyhledávají rady a informace na internetu. Své životy sdílí na sociálních sítích a blozích.

Jako hlavní smysl migrace je artikulováno dosažení rovnováhy mezi prací a volným časem, v profilech zase dominuje motiv soběstačnosti a ekologicky příznivého života.

Prostředí, kam emigrovali splňuje podmínky lifestylové migrace, nabízí dosažení kategorií novodobého luxusu (srov. Wildová 2007). Aktéři však čelí skutečnosti, že tradiční způsob obživy nemůže zajistit životní standard společnosti postmoderní. Tento rozpor vyvíjí tlak na aktéry, aby reformulovali náplň své migrace a nečelili tak pocitu selhání. Aktéři nevnímají aktuální rozdíly mezi sebezprezentací na webových stránkách a žitou realitou. Svůj projekt považují za cestu, jejíž cíl lze flexibilně upravovat, stejně jako prostředky, kterými má být cíle dosaženo. Jejich představy byly abstraktní, založené na negativní zkušenosti předchozího života. Nespokojenost s životním stylem

majority je přivedla k jedné z alternativ, které postmoderní svět nabízí. Aktéři však nemají jasnou představu, co jim má nový život přinést, a jaké důsledky tento životní styl má. Nemožnost nalézt prostředí, které by poskytovalo výhody tradičního i moderního života, způsobuje, že se pohybují na rozhraní a balancují mezi různými životními styly a perspektivami, vybírají si a kombinují jednotlivé aspekty životního stylu, aniž byli ukotveni v nějakém z nich (srov. Bauman 2002). Jejich současný život je útekem před negativními aspekty postmodernity, jejich životy se však odehrávají v postmoderních schématech.

Literatura :

Bartoš, M. (2011) :Amenitní migrace do venkovských oblastí české republiky. Kostelec nad Černými lesy, Lesnická práce

Bauman, Z. (2002): Tekutá modernost. Praha: Mladá fronta

Beck, U. (2004): Riziková společnost. Praha: Slon

Beseda, J. (2007) : Všichni v jednom pytli, Příklad mediální antropologie Romů. diplomová práce. Praha, Fhs UK

Brettel, C.B. (2000) : Theorizing Migration in Anthropology, The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes. In :*Migration Theory: Talking Across Disciplines*, pp. 97-137

Buchowski, M.(2006) :The Specter of Orientalism in Europe, From Exotic Other to Stigmatized Brother. In: *Anthropological Quarterly* 79(3): 463-482 [cit. 25.4.2014]

<Dostupné

z:http://pendientedemigracion.ucm.es/info/antrosim/docs/BuchowskiMichal_The_Specter_Orientalism_In_Europe.pdf>

Búriková, Miller (2013): Au pairs. Praha, Slon

Danglová, O. (2005): Etnologický pohľad na štúdium hodnôt, Hodnoty predmoderného sveta slovenskej dediny. In: *Slovenský národopis*, roč. 53, č. 4, s. 361-380

Disman, M. (2002) : Jak se vyrábí sociologická znalost. Praha, Karolinum

E_Úvod do společenskovedních metod [online], Ezzeddine, P. :Etika výzkumu, Fakulta humanitních studií UK 2009 [cit. 15.12.2013]. <Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>>.

E_Úvod do společenskovedních metod [online], Heřmanský, M. :Pozorování při zkoumání sociálního prostředí, Fakulta humanitních studií UK 2009 [cit. 15.12.2013]. <Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>>.

E_Úvod do společenskovedních metod [online], Novotná, H. :Kvalitativní strategie výzkumu, Fakulta humanitních studií UK 2009 [cit. 15.12.2013]. <Dostupné z: <http://moodle.fhs.cuni.cz/course/view.php?id=614>>.

Gardner, K. (1993): Desh-Bidesh: Sylheti Images of Home and Away. In :Man, New Series, Vol. 28, No. 1, 1-15

Gibas, P. A kol. (2013): Zahrádkové osady, Stíny minulosti nbo záblesky budoucnosti?. Praha, Fhs UK, KSKE

Giddens, A. (1998): Důsledky modernity. Praha: Slon

Glick Schiller, N., Basch, L., Szanton Blanc, C. (1995): From Immigrant to Transmigrant/Theorizing Transnational Migration. In : *Anthropological Quarterly* 68(1): 48-63

Harrington, A. a kol. (2006): Moderní sociální teorie. Praha: Portál, s. 337-383

Hendl, J. (2005): Kvalitativní výzkum. Základní metody a aplikace. Praha, Portál

Librová, H. (1994): Pestří a zelení. Kapitoly o dobrovolné skromnosti. Brno, Veronica

Librová, H. (2003): Vlažní a váhaví. Kapitoly o ekologickém luxusu. Brno, Doplněk

Luhmann, N. (2014) : Realita masmédií. Praha, Academia

O'Reilly, K., Benson, M. (2009): Escaping to the good life. Desire for difference. When a trip to adulthood becomes a lifestyle migration, In *Studies in Migration and Diaspora : Lifestyle Migration*. Ashgate Publishing Group

Slavkovský, P. (2002) : Agrárna kultúra Slovenska, Premeny v čase. Bratislava, Veda

Thompson, J. B. (2004): *Média a modernita. Praha*, Karolinum

Vertovec, S. (2004) : Migrant Transnationalism and Modes of Transformation. In : International Migration Review, Vol. 38, No. 3, 970-1001

Wildová, K. (2012): Dojíždět nebo sloužit, In: Etnické komunity, kontinuita kulturní reprodukce, Bittnerová D. a kolektiv. Praha, Fhs UK

Wildová, K.(2007): Freedom seekers. The new settlers in La Alpujarra. diplomová práce. Praha, Fhs UK

http://en.wikipedia.org/wiki/Imagined_communities

Příloha 1

Obsahy profilů aktérů na webových stránkách dobrovolnického portálu

Dansy a Raul se v rámci webových stránek prezentují jako majitelé malého hospodářství. Usilují o soběstačnost v produkci potravy pro sebe i zvířata. Produkují krmivo pro zvířata, ovoce, zeleninu, které zpracovávají různými způsoby. Vyrábí sýr a jogurt z ovčího mléka. Chovají ovce, králíky, drůbež a kočky. Rádi by zvýšili stavy zvířat, zejména drůbeže a pořídili prasata.

Při pěstování nepoužívají chemické přípravky. Potřebné dovednosti získávají v průběhu času, učí se. Při renovaci domu a hospodářských budov využívají přírodní materiály, například dělají hliněné omítky.

Píší o vlastní zkušenosti s dobrovolnictvím, kterou označují za skvělý a poučný zážitek, během kterého poznali nové přátele. Na základě této zkušenosti chtějí umožnit dobrovolníkům, aby se také naučili spoustu užitečných dovedností. Nabízí zdravé jídlo, cykloturistiku, společně strávený volný čas a spoustu zábavy.

Jejich dům má uvnitř novou koupelnu a splachovací WC a venkovní suchý záchod využívaný při pracích venku.

Seznamují dobrovolníky s plány do budoucna, které jsou zároveň návrhem pro možnou pracovní náplň jejich pobytu. Pro letošní sezónu mají dlouhý seznam prací, které by chtěli stihnout. Jedná se zejména o zabezpečování pozemku, úpravu zdí a prostor pro zvířata – Doslova píše „ *i když jsou chovány na jídlo, musí žít v dobrých podmínkách*“. Jsou otevření novým nápadům, názorům a zkušenostem, jsou ochotni přizpůsobit se potřebám a schopnostem příchozího. Zároveň by rádi přivítali někoho, kdo se bude schopen samostatně postarat o chod hospodářství, aby mohli na pár dní odjet a společně cestovat.

Lucy a Stanley se představují jako živí a společenší lidé, kteří před více než pěti lety emigrovali z Anglie. Milují dobré domácí jídlo a pití a dobrou zábavu. Mají dva hektary půdy, které je třeba obhospodařovat. Chovají dva koně, dva psy, tři kočky, dva králíky, prasata a nově dvě kozy. Chtějí produkovat vlastní sýry, až budou mít kozí mléko.

Potřebují pomoci se stavbou a údržbou domu a pozemku, s péčí o zvířata, s produkcí a zpracováním potravin a sezónními pracemi jako je sklizeň výpěstků a senoseč. Rádi by přivítali dobrovolníky, kteří mají zkušenost s přírodními stavbami, aby jim pomohli s většími projekty. Obecně pak lidi motivované, nadšené a schopné samostatně pracovat. Pro ty, kteří by chtěli zakusit venkovský život na delší dobu, nabízí část pětinu pozemku k vlastní potřebě.

Dobrovolníkům nabízí chutné domácí jídlo, dobrou společnost, příležitostnou výuku lukostřelby, zkušenost s venkovským životem, domácí přípravou jídla a alkoholu a možnost výletů po okolí. Bydlí se v samostatném bungalovu se dvěma ložnicemi, vlastní koupelnou i kuchyní.

Zdůrazňují své ekologické úsilí o maximální recyklaci odpadů, s čímž souvisí i nekupování balených výrobků. Šetří energií a zdroji, do budoucna chtějí částečně přejít na solární energii a používat kompostovací záchody. Od dobrovolníků předpokládají udržování těchto standardů po dobu jejich pobytu. Mají kabelovou televizi a wifi připojení.

Svoji vesnici charakterizují jako krásné odlehlé místo, které je však špatně dopravně dostupné.

Melanie a Daniel se představují jako nukleární rodina s dvěma dětmi v předškolním věku. Společně žijí na farmě v malé vesnici pod horami, jde o izolované místo s nádherným výhledem na okolní krajinu, vhodné pro milovníky klidu. Kulturní vyžití, přírodní zajímavosti a nakupování nabízí nejbližší město, 20km vzdálené.

Dozvídáme se, že farma funguje teprve třetí rok, v plánu jsou nové projekty, ale i údržba již stávajícího. Jsou otevřeni novým myšlenkám a nápadům. Například údržba příjezdové cesty, stavba a oprava příbytků pro zvířata, vytváření vyvýšených záhonů, sázení živého plotu, úprava kořenové čističky, vylepšování dětského hřiště atd. Vzhledem k tomu, že mají malé děti, pomoc s nimi je také vítána. Během léta se kvůli extrémnímu horku pracuje brzy ráno a navečer.

Pěstují organicky, využívají permakulturní principy. Chovají králíky, husy, indické běžce, kozy, ovce a také kočky a psy.

Dobrovolníci bydlí v sousedním době, nově renovované usedlosti se třemi ložnicemi, vlastní kuchyní, koupelnou a balkonem. Dobrovolníkům je poskytováno jídlo, vaří si sami. Melanie požaduje reference o příchozích, zejména pokud jde o muže.

Luisa a Jacob se uvádí jako provozovatelé ekologického hostelu a informačního centra, který se nachází v přírodním parku v nadmořské výšce 900m.n.m.m. Místo je odlehlé, dostupné pouze pěšky nebo terénními auty. V létě jsou běžné problémy s vodou, místní pramen vysychá a hostel je bez tekoucí vody. Vždy je ale k dispozici pitná voda ze studánky. Elektřina funguje, internetové připojení je k dispozici v nejbližším městě. Pro hosty a dobrovolníky funguje mobilní recepce.

Snaží se čelit problémům, které jsou spojeny s životem mimo civilizaci, učí se. Letos mají v plánu postavit solární sprchy, kompostovací záchody a obnovit sad. Ve spolupráci s přírodním parkem pořádají workshopy jógy a trash artu, děti z okolí seznamují s přírodou a ekologií v zelené škole a prostřednictvím naučné stezky.

Hostel nabízí spoustu zábavy, seznámení s jinými dobrovolníky, prožitek venkovní koupele s výhledem na hory a lesy, odpočinek v hamace či osvěžení v místním vodopádu po horkém dni.

Těší se na každého, kdo chce zkusit život v bulharských horách. Obzvlášť vítáni jsou dobrovolníci, kteří již na podobném projektu spolupracovali.

Bel a Terren se představují anglický pár, který se přestěhoval do Bulharska v roce 2009, aby mohli žít pomaleji. Terren pracoval jako designér zahrad, je to velký fanoušek bojových umění, naučil se mnoho stylů a pořádal i soutěže. Bel vlastnila obchod, provozovala pravidelné tréninky v podobě chození do hospody a zpět se svými přáteli.

Život v Bulharsku je pro ně zcela jiný – vytváří a okopávají zeleninové záhony, prořezávají ovocné stromy, a testují svoje schopnosti při stavbě zdi z hlíněných cihel. Život v Bulharsku plyne rychlostí pěti mílí za hodina místo 80 jako v Anglii, všichni jsou uvolnění, relaxovaní. Připomíná jim to život v Anglii v 70. letech.

Na profilu ponechali na profilu celou historii od jeho založení, uvádím pouze aktualizaci pro tento rok.

Na duben a květen volají všechny dobrovolníky, v plánu je sázení a porážka králíků a drůbeže. Hlavním plánem pro tento rok je být zcela soběstační v produkci masa, minulý rok byli velmi blízko. Bel (žena) se postupně pouští do všech prací spojeným s porážkou, jen samotné zabití je úkolem pro Terrena. Pokud je příprava zvířat na konzumaci něco, co se dobrovolník chce naučit, je vítán. Tento rok také začínají s činěním kůží, domnívají se, že je správné využít ze zvířat všechno.

Pokud někomu vadí zabíjení, najde se určitě jiná práce, na jaře zejména sázení zeleniny. Bel zdůrazňuje, že se nikdo nemá nechat odradit, nechce někomu způsobit újmu – vždyť v minulosti u ní pobývali i vegetariáni.

Během léta se hlavně sklízí a zpracovává ovoce a zelenina. Bel vyrábí různé džemy, kompoty, chutney, peče koláče, zavařuje zeleninu.

Terren často pracuje mimo domov, pro Bel je těžké být sama doma, volá o pomoc. Důležité je, aby se všichni během pobytu dobře bavili. Píší, že oba milují deskové hry, večer si rádi dají sklenici piva nebo domácího vína, grilují, baví se.

Dobrovolníci jsou ubytováni ve velkém stanu na zahradě, za špatného počasí vevnitř. Dobrovolníkům je k dispozici wifi připojení s neomezeným stahováním, mohou například kdykoliv skypevat domů. Délka pracovního dne se značně liší, někdy jsou pracovní dny dlouhé, potom den volna, jindy jen šolichání.

Smysl pro humor je pro ně nezbytný, zájemci o bojová umění se mohou něco přiučit od Terrena. Také chodí rád na ryby. Jedí maso, ale umí uvařit i pro vegetariány, jen je třeba dát vědět dopředu. Mají dvě přítulné kočky, místo není vhodné pro alergiky. Dobrovolníci, kteří mají zkušenosti se získáváním solární a větrné energie jsou velmi vítáni. Bel a Terren ocení jakékoliv rady, než se odhodlají k energetické soběstačnosti.

Annie a Ben se uvádí tím, že se nalézají na okraji bulharské vesnice. Minulý rok (první, který strávili celý v Bulharsku) se jim podařilo přistavět dům, sklídit skvělou úrodu a strávit příjemné chvíle s dobrovolníky. Letos by rádi produkovali více plodin, aby měli dost jídla nejen pro sebe a návštěvníky, ale i pro zvířata.

„Předtím, než si umazali ruce od hlíny, žili oba v Anglii.“ Annie pracovala v barech, Ben hodně cestoval, předtím pracoval v hospodě a ve skladu. Život kolem zvířat a pěstování je obrovská změna, oba si užívají každý okamžik. Fotografie si dobrovolníci mohou prohlédnout na facebooku nebo navštívit speciální stránku věnovanou dění na farmě.

Usilují o maximální soběstačnost spočívající v produkci a konzumaci vlastního organického jídla. Žijí podle „zákona návratu“, vrací půdě to, co z ní vzali, čímž vytváří harmonii mezi člověkem a zemí. Jsou to pohodáři, milují hudbu a užívají si každý zážitek, který jim nový životní styl přináší. „Nelze“ nebo „to neumím“ pro ně neexistuje. Musí zvládnout všechno a pak se večer odmění sklenkou domácího alkoholu.

Letos přijímají dobrovolníky od března do září. Mohou se zapojit do prací zahradě (sázení, okopávání, pletí, sklizení), péče o zvířata, drobných prací kolem domu. Sezónně samozřejmě zpracování sklizně, vyrábí džemy, chutney, kompoty, sirupy, ale také víno a pálenku. Součástí pobytu může být také zabíjení a zpracování masa. Veškeré práce požadované po dobrovolnících mají vyzkoušené, nikdo nebude nucen dělat, co je mu nepříjemné. Zároveň uvítají důvěryhodné dobrovolníky ideálně pár, který by se jim mohl pár týdnů postarat o dům a zvířata.

Dobrovolníkům jsou k dispozici dvě ložnice, mají místo až pro pět lidí. Používají výhradně kompostovací záchody (zákon návratu), solární sprchu v létě, po zbytek roku mají klasickou koupelnu v domě. Veškerá voda z domu je znovu používána na zalévání, proto nepoužívají žádné chemické přípravky.

Dobrovolníkům neposkytují internet, ale mají velkou sbírku knih a filmů. Občas zajdou na jídlo do místní hospody. Uvádí, že vesnice má autobusové spojení do okolních měst, malý obchod, kde lze sehnat potřebné věci, a hospodu. Upozorňují příchozí dobrovolníky, že bankomat v ní není.

